

Хөвсгөл аймгийн эдийн засаг, нийгмийг
2008-2015 онд хөгжүүлэх хөтөлбөр

НЭГ. ОРШИЛ

Хөвсгөл аймгийн хөгжлийн хөтөлбөр нь хүмүүнлэг иргэний ардчилсан нийгэм дэх аймгийн хүн амын хөгжлийг зах зээлийн эдийн засгийн өсөлтөөр хангах, эдийн засаг, нийгэм, шинжлэх ухаан, технологи, өв соёл, уламжлалыг эрчимтэй хөгжүүлэхэд чиглэсэн ирэх 7 жилийн бодлогыг Монгол улсын Мянганы хөгжлийн бодлоготой уялдуулан цогцоор тодорхойлж байна.

Тус аймаг 1990-ээд оноос төвлөрсөн төлөвлөгөөт эдийн засгийн харилцаанаас зах зээлийн эдийн засгийн харилцаанд шилжих үйл явц өрнөж, нийгмийн харилцаа, ухамсар, оюун санаанд өөрчлөлт хийх олон янзийн сорилтыг давж, шилжилтийн үеийг үндсэнд нь дуусгаж, эрчимтэй хөгжих шатандаа орлоо.

Хөвсгөл аймагт ядуурал, ажилгүйдэл тоон үзүүлэлтээр эрс буурахгүй, хүний хөгжлийн түвшингийн үзүүлэлтийн тодорхой өсөлт харагдахгүй байгаа нь нийгмийн сэтгэл зүйд таагүй нөлөө үзүүлж байна.

Техникийн дэвшил хурдацтай хөгжиж, бүс нутаг, улсын эдийн засагтай улам бүр уялдаатай болж, гадаад, дотоод орчинд ихээхэн өөрчлөлт орлоо.

Монгол улсын хэмжээнд хэтийн бодлогоо 2021 хүртэл тодорхойлж, 2008 онд “Монгол улсын Мянганы хөгжлийн зорилтод суурилсан Үндэсний хөгжлийн цогц бодлого”, “Монгол улсын мянганы хөгжлийн зорилтууд”-ыг Монгол Улсын Их Хурлаар хэлэлцэн баталж, мөрдөж эхэллээ.

Хөвсгөл аймаг 1985 онд Хөдөө аж ахуйг хөгжүүлэн хүн амын хүнсний хангамжийг сайжруулах 15 жилийн зорилтот программыг хүн амын хүнсний хангамжийг сайжруулах чиглэлээр, 1997 онд Хөвсгөл аймгийн XXI зууны хөгжлийн хөтөлбөрийг байгаль орчныг хамгаалах, байгал орчны тогтвортой хөгжлийг хангах чиглэлээр, 2002 онд Хөвсгөл аймгийг 2020 он хүртэл бүсчлэн хөгжүүлэх бодлогыг

аймгийн эдийн засгийг бүсчлэн хөгжүүлэх чиглэлээр тус тус боловсруулан баталж мөрдөж байгаа. Эдгээр баримт бичгүүд нь тус тусдаа чиглэсэн зорилттой, тухайн үедээ дэвшилттэй байсан боловч, зарим зорилго, зорилт бүрэн хэрэгжсэн, хөгжлийн хандлага өөрчлөгдөн шинэчлэгдэж байгаа нь урьд боловсруулан батлуулж мөрдөж байсан бодлогын баримт бичгүүд нь хөгжлийн цогц бодлого болж чадахгүй байгаагаас аймгийн эдийн засаг, нийгэм, байгаль орчны хөгжлийг цогцоор нь шинэчлэн, эмх цэгцтэй авч үзэж, Хөвсгөл аймгийн эдийн засгийг сайжруулж, нийгмийн болон байгаль орчны тулгамдсан асуудлуудыг шийдвэрлэж, Мянганы хөгжлийн зорилтуудын үзүүлэлтүүдийг хангах нь тус аймгийн дунд хугацаанд эрчимтэй хөгжүүлэх төрийн бодлого, зорилтыг аймгийн хэмжээнд тодорхойлж хэрэгжүүлэх шаардлагатай болж байгааг харуулж байгаа юм.

Хөвсгөл аймгийн эдийн засаг нийгмийг 2008-2015 онд хөгжүүлэх хөгжлийн хөтөлбөрт /Цаашид хөтөлбөр гэх/ аймгийн тэргүүлэх чиглэл, бодлого, тэдгээрийг хэрэгжүүлэх зорилго, зорилтыг 2008-2015 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны үр дүнд хүний хөгжлийн түвшингийн үзүүлэлтүүдийг сайжруулж, МХЗ-ыг шалгуур үзүүлэлт бүрээр хангаж, аймгийн эдийн засаг, нийгэм, байгаль орчны тогтвортой хөгжлийн бодлогыг хооронд нь уялдуулж, эдийн засгаа эрчимтэй хөгжүүлж, байгаль орчин, экологийн тэнцвэрийг хадгалсан, ногоон байгууламж бүхий Монгол улсын загвар аймаг болох зорилтыг дэвшүүлж байна.

Цаашид энэхүү хөтөлбөрийг салбар, нэгжийн дунд болон богино хугацааны хөгжлийн хөтөлбөр, төслийн баримт бичгүүд, бүх шатны Засаг дарга нарын үйл ажиллагааны хөтөлбөр, төсвийн хүрээний мэдэгдэл, аймаг, сумдын жил, жилийн үндсэн чиглэлд баяжуулан нарийвчлан тусгаж, Хөвсгөл аймгийг дэмжигч олон улсын байгууллагын төсөл, хөтөлбөрийн нэгжийн үйл ажиллагаатай уялдуулан хэрэгжүүлэх цэгцтэй бодлогын баримт бичиг болох болно.

ХОЁР. ХӨВСГӨЛ АЙМГИЙН ӨНӨӨГИЙН БАЙДАЛ, ОРЧНЫ ҮНЭЛГЭЭ:

2.1. Хөвсгөл аймгийн хөгжлийн өнөөгийн байдал:

Хөвсгөл аймаг 10062,9 мянган га нутаг дэвсгэртэй. 2007 оны эцсийн байдлаар 123,3 мянган суурин хүн амтай, засаг захиргааны 23 сум, 1 тосгон 126 баг, 3,4 сая толгой малтай болж, улсад хүн ам, малын тоогоор тэргүүлдэг.

Хүн амын 48,9 хувь нь бэлчээрийн мал аж ахуй эрхлэн хөдөө, 51,1 хувь нь төв, суурин газарт амьдардаг. Нийт хүн амын 69,3 хувь нь 35-аас доош насны залуучууд байгаа нь хүн амын ихэнх нь хүүхэд, залуучууд эзэлсэн насжилт залуу аймаг.

Аймгийн газар нутаг нь байгалийн баялаг, ой, ашигт малтмалын нөөц, түүх, соёлын дурсгалт газар олонтой, газар зүйн байршил нь эх газрын өндөр уулын бүсэд багтдаг. Байгаль цаг уур эрс тэс, хөрс, ургамлын бүтэц эмзэг, цаг уурын бэрхшээлээс шууд хамааралтай.

Аймгийн эдийн засгийн 88,0 хувь нь байгаль цаг уураас шууд хамааралтай хөдөө аж ахуйн салбар эзэлж, үүний дотор мал аж ахуй, газар тариалангийн салбарын үйлдвэрлэл зонхилдог.

Хөвсгөл аймгийн дэд бүтцийн салбар нь Монгол улсын стратегийн орд болох фосфоритын үйлдвэр байгуулахад хамт шийдэгдэхээр төлөвлөгдөж, уг үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагаа зогсонги байдалд орсноос тус аймагт 1980–аад оноос хөрөнгө оруулалт зогсож, зах зээлд бусад аймгаас хөгжлийн түвшингээр хоцорч орсон.

Аймгийн нийт сумдын өнөөгийн түвшин зах зээл эхлэхээс өмнө эрхэлж байсан ажил үйлчилгээний хүрээ, ажиллаж байсан аж ахуйн нэгж байгууллагын тасралтгүй үйл ажиллагаа эрхлэх чадвар, одоогоор үйл ажиллагаа эрхэлж байгаа аж ахуйн нэгж байгууллага, дэд бүтцийн асуудал шийдэгдсэн байдал, нутаг дэвсгэрийн байршлын хол, ойроос шалтгаалан харилцан адилгүй түвшинд байна.

Аймаг, сумдын хэмжээнд үйлдвэр, үйлчилгээ жигд хөгжүүлэх ажлыг байгаль орчны даац чадавхи, бэлчээрийн мал аж ахуйд түшиглэсэн хүн амын суурьшил, нүүдлийн хэв шинжийг урьдаас төлөвлөн, нутаг орны онцлогтой уялдуулан зохион байгуулж байгаагүйгээс хүний зохисгүй үйл ажиллагаа, дэлхийн цаг уурын дулаарал зэргээс ой, ус, бэлчээр, ургамал, амьтны нөөц хомсдож, цөлжилт

явагдаж, байгаль орчин, нийгмийн хөгжлийн тэнцвэр зарим үзүүлэлтээр алдагдахад хүрсэн.

2001-оноос байгалийн гамшиг тохиолдож, мал их хэмжээгээр хорогдож, түүнд нэрвэгдсэн малчид олноороо амьдралын эх үүсвэргүй болж, Улаанбаатар, Дархан, Эрдэнэт, Мөрөн зэрэг суурин бүс нутагт шилжин суурьшсанаас нийгмийн салбарын асуудлыг шийдвэрлэхэд зарим талаар хүндрэл учруулж, аймгийн хэмжээгээр ажилгүйдэл, ядуурал нэмэгдэж, улмаар дорвитой буурахгүй, ялангуяа зарим төв, суурин газарт өсөх төлөвтэй болсон.

Сүүлийн жилүүдэд дэд бүтцийн хөгжилд ялангуяа эрчим хүч, харилцаа холбоо, мэдээллийн салбарт ахиц өөрчлөлт гарч 11 сум цахилгаан эрчим хүчний найдвартай эх үүсвэрт, 10 сум хөдөлгөөнт холбоонд холбогдож, улмаар 2008 онд багтаан бүх сум, тосгон цахилгаан эрчим хүчний найдвартай эх үүсвэр, хөдөлгөөнт холбоо үүрэн телефоноор хангагдах болж, төв суурин газрын хүн амын хөгжилд тодорхой өөрчлөлт гарч байна. Үүнтэй уялдаж, хүн амын шилжих хөдөлгөөн саарч, аймгийн төвөөс хөдөө суманд шилжиж, аймгаас гадагш шилжих хөдөлгөөний эрч сулрах хандлага ажиглагдах болж байна.

Эдийн засаг, нийгэм, байгаль орчины салбарын үйл ажиллагааг сайжруулахтай холбогдсон улсын 300 гаруй үүний аймаг орон нутагт хамааралтай, бүртгэлтэй 84, үүнтэй холбогдож гарсан аймгийн дэд хөтөлбөр, төлөвлөгөө батлагдан мөрдөгдөж байгаа гэх боловч түүний хэрэгжилт харилцан адилгүй, зарим хөтөлбөр төслийн хугацаа дуусч ач холбогдол буурч, одоогийн шаардлага, нөхцөл байдлаас хоцорсон.

Монгол улсад Мянганы хөгжлийн зорилтуудыг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа идэвхжиж, Хөвсгөл аймаг Мянганы хөгжлийн зорилтуудыг хэрэгжүүлэх туршилтын аймгаар сонгогдсон зэрэг нь Хөвсгөл аймаг хөгжлийн зөв цэгцтэй, өнөөгийн шаардлагад нийцсэн хөгжлийн бодлого боловсруулан Мянганы хөгжлийн зорилтуудын зорилго, зорилт, үзүүлэлттэй уялдуулан баталж, хэрэгжилтийг шуурхай зохион байгуулах шаардлага тулгарсанэ.

Хөвсгөл аймгийн эдийн засаг нийгмийг 2008-2015 онд хөгжүүлэх хөтөлбөрийн зорилго нь: Хөвсгөл аймгийн эдийн засаг, нийгэм, байгаль

орчны харилцан уялдаа, өнөөгийн түвшин, суурь үзүүлэлтүүдийг бодитоор тодорхойлж, хэтийн хандлагыг зөв тодорхойлоход оршино.

2.2. Орчны үнэлгээ:

Хөвсгөл аймгийн давуу талууд нь:

1.Хүн амын тоогоор бусад аймгаас тэргүүлдэг. Олон ястан үндэстэнтэй, хаана ч давтагдашгүй өв, соёлын уламжлал, хүн амын дотор залуучууд ихэнхийг эзэлдэг, хүн ард нь чадварлаг, бүтээлч, өвөрмөц, шинэлэг сэтгэлгээтэй.

2.Унаган төрхөөрөө хадгалагдаж үлдсэн байгалийн өвөрмөц тогтоц бүхий газар нутаг, амьтан, ургамал, биологийн төрөл зүйл, цаа буга, түүнд зохицсон нүүдлийн амьдралын өвөрмөц хэв шинжтэй.

3.Малын тоогоор улсад тэргүүлсэн, нутгийн омгийн тодорхой төрлийн малтай.

4.Аялал жуулчлалын бүтээгдэхүүний нэр төрлийг олшруулж, өвөл зун жилийн 4 улиралд аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх боломж бүрдсэн.

5. Ашигт малтмал, эрдэс түүхий эдийн олон төрлийн нөөцтэй.

6.Худалдаа, үйлчилгээний цэгүүд нэмэгдэж, өөрийн аймгийн төдийгүй, хил залгаа Архангай, Булган, Завхан болон бусад аймгийн түүхий эд цуглуулах, тэднийг бараа бүтээгдэхүүнээр хангадаг албан бус сүлжээг бий болгосон.

7.Хөдөө аж ахуйн салбарт шинэ технологи нэвтрүүлэх зорилготой ХААНТ сум бүрт байгуулагдан үйл ажиллагаа эрхэлж байгаа.

8.Олон улсын урт хугацаатай төсөл, хөтөлбөрүүдийн нэгжүүд үйл ажиллагаагаа эхэлсэн.

Харьцангуй сул тал:

1.Хүн амын өсөлт удаан, дундаж наслалт богино, нас баралт ихтэй.

2.Ажилгүйдэл, ядуурлын түвшин өндөр

3.Аймгийн дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 88,4 хувийг байгаль, цаг уурын бэрхшээлээс шууд хамааралтай, зохистой бүтэц хангаагүй мал аж ахуй, газар тариалангийн салбарын бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл эзэлдэг, эдийн засгийн салбарын өрөөсгөл бүтэцтэй, дэд бүтэц хангалттай хөгжөөгүй.

4.Эрс тэс уур амьсгалын өөрчлөлтөөс шууд хамааралтай эдийн засагтай.

5.Уул, уурхай болон хөгжилд шууд нөлөө үзүүлэх нарийн мэргэжлийн ур чадвар бүхий инженер, техникийн ажилтан, ажилчид дутагдалтай, энэ чиглэлийн чанартай, системтэй сургалт үгүй.

6.Төрийн удирдлагын чадамж, уялдаа холбоо сул

7.Төрийн үйлчилгээ ялангуяа боловсрол, эрүүл мэндийн үйлчилгээний чанарын түвшин доогуур, хүнд суртал, төрийн албан хаагчдын чадвар сул

8.Эрүүл мэнд, боловсрол, төрийн байгууллагуудын хөрөнгийн зарцуулалт оновчгүй, иргэдэд ил тод бус

9.Харьцангуй алслагдсан, дэд бүтэц муутай, хот суурин газар ерөнхий төлөвлөгөөгүй, дулаан хангамж болон инженерийн байгууламж сул хөгжсөн.

10.Хяналтын байгууллагууд ялангуяа Аудит, Мэргэжлийн хяналтын байгууллагуудын ажилтнуудын ур чадвар, ажил хэрэгч чанар, харилцааны соёл, шалган туслах үйл ажиллагаа дутагдалтай

11.Мэдээ, мэдээллийн системийн бодит чанар алдагдсан.

**ГУРАВ.ХӨВСГӨЛ АЙМГИЙН ХӨГЖЛИЙН ЗАРЧИМ, ЭРХЭМ ЗОРИЛГО,
АЛСЫН ХАРАА, ХЭТИЙН ТЭРГҮҮЛЭХ ЧИГЛЭЛҮҮД:**

3.1. Хөвсгөл аймгийг хөгжүүлэхэд баримтлах зарчим, хөгжлийн тэргүүлэх чиглэл:

Хөвсгөл аймгийн эдийн засаг нийгмийг 2008-2015-онд хөгжүүлэх хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхэд дараах зарчим баримтална.

- Ардчилсан шударга ёс, хүний эрх, эрх чөлөө, тэгш байдал, үндэсний эв нэгдлийн хангах
- Аймгийнхаа хөгжилд иргэн бүр оролцож хувь нэмрээ оруулах, манлайлах нөхцөлийг бүрдүүлэх
- Бодлого зорилгыг хэрэгжүүлэх бүх талын боломж, нөхцөлийг бүрдүүлэх
- Зах зээлийн эдийн засагт суурилсан хөгжил, эрчимтэй, тогтвортой байх
- Хөрөнгө оруулалтыг бодлогын тэргүүлэх чиглэл, эрэлт хэрэгцээтэй уялдуулан хуваарилах, зарцуулалтыг хянаж, үр дүнтэй байхыг эрхэмлэх
- Шинэчлэгдсэн нөхцөл байдалд уян хатан зохицох чадамжтай байх
- Бүх шатанд хариуцлага хүлээх чадвартай, ил тод, шударга байж, хууль дээдлэх

3.2.Хөвсгөл аймгийн эрхэм зорилго:

Монгол улсын үндсэн хуулийг мөрдлөг болгон хүн ам, нийгмийн хөгжлийн байгаа дотоод нөөц, боломжоо ашиглан бусадтай хамтран иргэдээ бүх талаар жигд хөгжүүлж, аймгийн эдийн засаг сайжруулахад нөлөө үзүүлэхүйц үйлдвэрлэл, үйлчилгээ, дэд бүтцийг үе шаттай хөгжүүлж, байгаль орчныг унаган төрхөөр нь хадгалсан, гадаад, дотоодын зах зээл

чөлөөтэй хөгжих нөхцөл бүрдүүлэх зэргээр эдийн засаг, нийгмийн хөгжлийг тогтвортой ахиулах нь Хөвсгөл аймгийн эрхэм зорилго байх болно.

Аймгийн хөгжлийн эрхэм зорилгын үр дүн нь аймгийн Иргэдийн төлөөлөгчдийн хурал, нутгийн захиргааны байгууллага /Засаг дарга, засаг даргын тамгын газар, засаг даргын дэргэдэх хэлтэс, агентлаг, төсөвт байгууллага/ болон хувийн салбарын аж ахуйн нэгж байгууллага, төрийн бус байгууллага, иргэдийн урт хугацааны хүрэх түвшингийн цогц илэрхийлэл байна.

3.3. Хөвсгөл аймгийн хөгжлийн алсын хараа

Хөвсгөл аймгийн эдийн засаг нийгмийн хөгжлийн 2015 он хүртэлх алсын харааг дараах байдлаар тодорхойлж байна.

- Монгол улсын хууль, тогтоомжийг баримтлах
- Шударга төрийн үйлчилгээг иргэдэд хүргэж, иргэн нь шударга амьдарч, ажиллах, нийгмээ эвтэй, найртай байлгах
 - Бие хүн, нийгмийн хөгжил дэвшилд хувь нэмрээ оруулж, хамтран ажиллаж бүтээн байгуулах
 - Аймаг, сумаа хөгжүүлэхэд иргэн бүр санаачлагатай оролцсоноор Монгол улсын тусгаар тогтнол, бүрэн эрхт байдлыг хамгаалахад нөлөө үзүүлж, иргэддээ орон нутагтаа ажиллаж амьдрах таатай орчинг бүрдүүлэх алсын хараатай ажиллана.

3.4. Хөвсгөл аймгийн хөгжлийн бодлогыг хэрэгжүүлэгч талууд, тэдний хүлээх үүрэг, оролцоо

Аймгийн эдийн засаг, нийгмийг хөгжүүлэх зорилтууд болон Мянганы хөгжлийн зорилтуудыг хэрэгжүүлэхэд хувь хүн, аж ахуйн нэгж, төрийн болон иргэний нийгмийн байгууллагын хамтын нэгдмэл үйл ажиллагаа гол үүрэг гүйцэтгэнэ. Энэ зорилтын хүрээнд:

Иргэн бүр: Гэр бүлээ асран хамгаалах, бие, сэтгэл зүйгээ эрүүл байлгаж, үр хүүхдээ зөв хүмүүжүүлж, боловсролтой, бие даах чадвартай, амьжиргаагаа авч явах итгэлтэй болж төлөвших бүх боломжийг ашиглана.

Хорт зуршлаас татгалзаж, халдварт өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх

Хувийн болон өрхийн гишүүдийнхээ эрүүл мэндийг хамгаалах, урьдчилан сэргийлэх чадвартай байх

Боловсрол олох, боловсролоо өөрсдөө байнга дээшлүүлэхэд анхаарч, бага насны хүүхдээ зөв төлөвшүүлэх, гэр бүлийн орчинг эрүүл, цэвэр, ёс суртахуунтай байлгахад гишүүн бүрийн хариуцлагыг өндөржүүлэх

Амьжиргаагаа дээшлүүлэх тэмүүлэлтэй байж, өрхийн орлогоо арвижуулж, зөв зарцуулах

Эрх, эрх чөлөөгөө эдлэхдээ хүлээсэн үүргээ биелүүлж, хариуцлагаа ухамсарлах чадвартай байх

Нийгмийн харилцаанд идэвхитэй оролцож, дуу хоолойгоо бүх шатанд хүргэдэг байх

Хувийн хэвшлийн аж ахуйн нэгж, байгууллагууд:

Ажилчдын ажлын аюулгүй эрүүл орчин, нөхцөлийг бүрдүүлж, чанарын шаардлага хангасан найдвартай бүтээгдэхүүн, үйлчилгээгээр хангах:

- Чанартай бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх боломж, орчин үеийн дэвшилтэт техник тоног төхөөрөмж, технологио шинэчилж, хэрэглэгчдийн эрх ашигт нийцсэн үйлчилгээ үзүүлэх

- Ажиллагчдынхаа мэргэжлийн чадварыг дээшлүүлж, нийгмийн асуудалд дэмжлэг үзүүлэх

- Хууль, тогтоомжинд нийцүүлэн үүргээ биелүүлэх

- Байгаль орчноо хамгаалан нөхөн сэргээж, түүнд халгүй шинэ техник, технологи нэвтрүүлж, мөрдөх

- Зах зээлд үнэнч, шударгаар өрсөлдөж, ил тод үйл ажиллагаа явуулж, мэдээ, тайлангаа үнэн зөв гаргаж, хариуцлага хүлээх чадвартай байх

Иргэний нийгмийн байгууллага:

Төрийн байгууллага, түүний удирдах ажилтнуудын үйл ажиллагаанд хяналт тавьж, зөрчил дутагдлыг арилгах чадвартай байж, нийгмийн бухимдлыг арилгахад нөлөөлнө.

- Нийтийг хамарсан аливаа шийдвэр гаргахад идэвхтэй оролцох
 - Зарим төрийн үйлчилгээг гэрээгээр чанартай гүйцэтгэх
 - Хэвлэл, мэдээллийн хэрэгслэлийн байгууллагын чөлөөт байдлыг хангах
 - Иргэдийн эрх ашиг, аюулгүй байдлыг хангуулахад хуулийн хүрээнд нөлөөлөх

Хэвлэл, мэдээллийн хэрэгслэлийн байгууллага:

Хэвлэн нийтлэх эрх чөлөөг бүрэн хангуулж, хэвлэл мэдээллийн хэрэгслэлийн өрсөлдөх чадварыг сайжруулна.

Төрийн байгууллага:

Иргэдийн тайван эрүүл, аюулгүй амьдрах, бизнес эрхлэх, хөрөнгө оруулалт хийх таатай орчин бүрдүүлж, хүрээг өргөтгөж, төрийн бүх үйлчилгээг иргэдэд ил тод ойр, хүнд сурталгүй хүргэх боломжийг бүх талаар бүрдүүлнэ.

- Банк, санхүүгийн зүй зохистой, найдвартай тогтолцоо бий болгох
- Даатгалын системийг боловсронгуй болгож, үр дүнг сайжруулах

- Иргэдийн эрүүл мэндийг хамгаалах, боловсрол эзэмших, төрийн үйлчилгээг шуурхай, чанартай авах үйл ажиллагааг ил тод болгож хэвшүүлэх

- Бизнес, аж ахуйн үйл ажиллагаа явуулах, мэргэжлийн зөвлөгөө авахад дэмжлэг үзүүлэх таатай орчин бүрдүүлэх

- Төрийн албан хаагчдын сахилга, хариуцлагын тогтолцоог бүх шатанд шинэчлэн авилгатай тэмцэх бүх талын арга хэмжээ авч хэрэгжүүлнэ.

Нутгийн өөрөө удирдах ёсны байгууллага:

Бүх шатны хурлын байгууллагын үйл ажиллагааг эрчимжүүлэн, иргэдтэй ажиллах үйл ажиллагааг шинэ шатанд гаргана.

- Хуулийн хүрээнд эрх, үүргээ бүрэн хэрэгжүүлэх
- Цаг үеийн болон ирээдүйгээ харсан орон нутгийн бодлого зорилт дэвшүүлж, тулгамдсан асуудлуудыг судлан шийдвэрлэх

3.5.Хөвсгөл аймгийн хөгжлийн бодлоготой Монгол Улсын МХЗ-тын үзүүлэлтийн уялдааг хангана.

Хөтөлбөрийн гол шалгуур нь Мянганы хөгжлийн зорилт, үзүүлэлтүүд болон хөгжлийн үзүүлэлтүүдийн өсөлтийн түвшинг хангаснаар тодорхойлогдоно.

3.6.Хөвсгөл аймгийн хөгжлийн тэргүүлэх чиглэл:

Хөвсгөл аймгийн эдийн засаг, нийгмийг 2015 он хүртэл хөгжүүлэх хөгжлийн хөтөлбөрийг дор дурьдсан тэргүүлэх чиглэлийн хүрээнд хэрэгжүүлнэ.

- Мянганы хөгжлийн зорилтуудыг хэрэгжүүлж, иргэн бүрийг бүх талаар хөгжүүлэх нөхцөлийг бүрдүүлнэ.

- Хувийн хэвшилд түшиглэсэн өндөр технологи, үүний

дотор мэдээлэл, харилцаа, био, нанотехнологи, тээвэр, санхүүгийн зуучлалын үйлчилгээ, уул уурхай, хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүнийг боловсруулахад чиглэсэн үйлдвэрлэл үйлчилгээ, нутгийн иргэдэд түшиглэсэн аялал жуулчлалыг эрчимтэй хөгжүүлж, тогтвортой, мэдлэгт суурилсан эдийн засгийг бий болгоно.

- Сэргээгдэх эрчим хүч ашиглан хямд, найдвартай эрчим хүчний эх үүсвэрээр хангах, эдийн засгийн үр ашгийг дээшлүүлэх арга хэмжээ авна.
- Стратегийн ач холбогдолтой Фосфоритын болон нүүрсний орд газруудыг ашиглан хуримтлал бий болгож, эдийн засгийн эрчимтэй, өндөр хөгжлийг хангаж, орчин үеийн боловсруулах салбарын үйлдвэрлэлийг илүү хурдацтай хөгжүүлнэ.
- Сумдын дэд бүтцийг сайжруулж, аймгийн төв, хөдөөгийн хөгжлийн түвшин, боловсрол, эрүүл мэндийн үйлчилгээний чанарын ялгааг багасгана.
- Байгаль, цаг уурын өөрчлөлтөд дасан зохицсон арга чадавхийг бий болгож, экосистемийн тэнцвэрт байдлын алдагдлыг зогсоох, хамгаалах, нөхөн сэргээх замаар тогтвортой хөгжлийн орчин бий болгоно.
- Төрийн ардчилсан тогтолцоог боловсронгуй болгож, авилга, хүнд суртлаас ангид, ил тод, хариуцлагатай, шударга тогтолцоог бүрдүүлнэ.

ДӨРӨВ.ХӨВСГӨЛ АЙМГИЙН ХҮНИЙ БОЛОН НИЙГМИЙН ХӨГЖИЛ:

Аймгийн хөгжлийн тэргүүлэх чиглэлийн хүрээнд:

Хөвсгөл аймгийн иргэдэд эрүүл, саруул аж төрөх, урт наслах, амар тайван, түүх, соёлоо хүндлэх, бүтээлчээр ажиллах, байнга суралцах, оюун ухаан, авъяас, чадвараа нээн хөгжүүлэх, өргөн сонголттой байх таатай орчныг бүрдүүлэн ард иргэдийн амьжиргааг тасралтгүй дээшлүүлж, хүний хөгжлийн индексийг 0,80-д хүргэнэ.

Иргэдийн хөдөлмөр болон аж ахуй эрхлэлтийг дэмжиж, ажлын байрны тоог нэмэгдүүлэх, гэр бүлийг бэхжүүлэх, амьжиргаагаа сайжруулах чадамжийг дээшлүүлэх, хүн амын нийгмийн хамгаалал, халамжийн үйлчилгээг оновчтой зохион байгуулах замаар Мянганы хөгжлийн зорилтуудыг хангах бодлого баримтална.

4.1.Ядуурал, ажилгүйдлийг бууруулах бодлого

Үндэслэл: Аймгийн хэмжээгээр 2007 оны байдлаар нийт хүн амын гуравны нэг орчим нь амьжиргааны баталгаажих түвшингээс доогуур орлоготой амьдарч байгаа нь 2000 онд болсон байгалын гамшгаар ихэнх малчид малаа хорогдуулж, амьжиргааны эх үүсвэрээ алдсанаас ихээхэн шалтгаалсан байна.

Ядууралд өрх толгойлсон эх, эцэг, ам бүл олонтой, цөөн малтай өрх, эмзэг бүлгийн иргэд их өртөж, ажилгүйдэл, ядуурал нэмэгдсэн харагдаж байгаа ч аймаг, сумын хэмжээнд ажилгүйдэл, ядууралтай холбоотой мэдээллийн иж бүрэн сан, бодит судалгаа, тооцоо байхгүй, үүнифйг тооцох улсын хэмжээнд мөрдөж байгаа тогтсон аргачлал, стандартгүй байна.

Хөвсгөл аймгийн эдийн засгийн өсөлтийг эрчимжүүлж, хөдөлмөр эрхлэлтийг нэмэгдүүлэх, ажилгүйдлийг бууруулах, гэр бүлийг бэхжүүлэх, хүний амьдрах чадамжийг хөгжүүлэх, хөдөлмөр эрхлэлт, нийгмийн хамгаалал, халамжийн үйл ажиллагааны чанарыг сайжруулж, хүртээмж, өгөөжийг оновчтой болгосноор ядуурлыг бууруулж, Мянганы хөгжлийн зорилтуудыг биелүүлэх бодлого баримтлана. Энэ бодлогын хүрээнд:

Эмзэг бүлгийн иргэдэд чиглэсэн, харьцангуй дунд давхаргыг төлөвшүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх эдийн засгийн бодлого хэрэгжүүлж, орлогын өсөлтийг хангах замаар ядуурлыг 2007 оны түвшингээс 2015 онд 2 дахин бууруулна.

- Хөдөлмөр эрхлэлтийн бодлогыг өрхийн хэрэгцээтэй уялдуулж, өрхийн насанд хүрсэн нэгээс доошгүй хүнийг ажилд хамруулах замаар 2009 оноос эхлэн жилд 2000-аас доошгүй ажлын байр бий болгож, 2015 он гэхэд 14000 хүнийг ажлын байртай болгоно.

- Хувийн хэвшил, өрхийн үйлдвэрлэлийг дэмжихэд урт хугацаатай хэрэгжиж буй төсөл, хөтөлбөрүүдийн үйл ажиллагааг чиглүүлж, тэдний хүчийг төвлөрүүлэн хөтөлбөртэй уялдуулж, 2 жилд нэг удаа шинэчлэн сайжруулж, хэрэгжилтийг хангуулна.

- Хөрөнгө оруулалтын үр ашгийг дээшлүүлж, ажлын байр бий болгох нөхцөл боломжийг бүрдүүлж, ажилгүйдлийн түвшинг 3,1 хувиас ихгүй байлгаж, өрхийн сарын дундаж орлогыг 1,0 саяас доошгүй төгрөгт хүргэнэ.

- Өрх, хүн ам, амьжиргааны түвшний талаарх аймаг, сумын хэмжээний мэдээллийн иж бүрэн санг 2008 онд багтаан бүрдүүлнэ.

- Ядуурлыг бууруулахад бүхий л хэвшлийн байгууллага, иргэдийн оролцоог хангасан зохицуулалтыг бий болгож, ядуурлын түвшинг 2015 онд 2007 оныхоос 2 дахин бууруулна.

4.2. Жендерийн тэгш байдлыг хангах бодлого

Жендэрийн тэгш байдлыг гэр бүл, эдийн засаг, нийгэм, улс төр, соёл, хүний эрхийн хүрээнд хангах бодлогыг хэрэгжүүлнэ.

- Өмчийн болон хөдөлмөрийн харилцаанд эрэгтэй, эмэгтэйчүүдийг адил, тэгш оролцуулах соёлыг хэвшүүлнэ.

- Удирдах, шийдвэр гаргах түвшинд жендэрийн тэгш байдлыг хангах нөхцөлийг бүх талаар бүрдүүлэх

4.3. Гэр бүлийн хөгжил, хүн амын бодлого

Гэр бүл тогтвортой байх, үр хүүхэд аюулгүй орчинд бүх талаар эрүүл өсөж хөгжих, уламжлалт ёс заншлаа хүндлэх, байгаль орчиноо хайрлан хамгаалах, хог хаягдал хаяж бохирдуулахгүй байж, авъяасаа хөгжүүлэх, сурч боловсрох эрмэлзлэлтэй, бүтээлч, хариуцлагатай, хувь заяандаа эзэн болсон иргэн болж төлөвших нөхцөлийг бүрдүүлж, хүн амаа өсгөх бодлого баримтална.

4.3.1.Өрх гэрийг хүний аж төрөх таатай орчин болгоход чиглэсэн арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ.

- Өрх гэрийг уламжлалт соёл, ёс заншлын өвийг хадгалан хөгжүүлэх орчин болгох
- Ядууралд орсон болон эмзэг бүлэгт хамрагдаж буй гэр бүлийн онцлог тохирсон “Өрхийн хөгжлийн төлөвлөгөө”-г тэдний өөрсдийн оролцоотойгоор боловсруулж, түүнд үндэслэн амьжиргааг дээшлүүлэх ажлыг тасралтгүй хэрэгжүүлэх
- Өрх бүр угийн бичгээ хөтөлж, удамшлын доголдол, оюун ухааны хомсдолоос хамгаалах бодлого хэрэгжүүлнэ.

4.3.2.Хүн амын эмзэг бүлгийн хөгжлийг дэмжих, хүний эрхийг хангах гэр бүл төвтэй цогц бодлого хэрэгжүүлнэ.

- Хүн амын тодорхой бүлгийн онцлог хэрэгцээнд тохирсон урьдчилан сэргийлэх, хөгжүүлэх, хамгаалах, зуучлах нийгмийн үйлчилгээг өргөжүүлэн хөгжүүлэх
- Өсвөр үе, залуучуудад эх оронч үзэл, үндэсний уламжлал, хэл соёл, ёс суртахуун, зан заншлыг төлөвшүүлэх, сургахад дэмжлэг үзүүлэх
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрхийг хамгаалах, нийгмийн амьдралд идэвхитэй оролцох таатай орчныг бүрдүүлэх

4.3.3.Эцэг, эх бүр гэр бүлээ хамгаалж, ёс зүйтэй байж, үр хүүхдээ эрүүл, саруул өсгөн бойжуулж, боловсрол хүмүүжлийн зөв төлөвшилтэй болгон хөгжүүлэхэд чиглэсэн гэр бүлийн таатай орчныг бүрдүүлэхийг дэмжинэ.

- Эхийн эрүүл мэндийг жирэмсэлтийн өмнөх болон эхэн үеэс хамгаалах, ургийн бойжилтыг оношлох, хянах, хүүхдийг нэг нас хүртэлх хугацаанд шаардлагатай тохиолдолд холбогдох арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэх

- Эмзэг бүлгийн 0-18 насны дөрөв болон түүнээс дээш хүүхэдтэй орон гэргүй өрхийг гэр, орон байраар хөнгөлөлттэй үнээр хангаж 2015 онд орон гэргүй иргэн байхгүй байх бодлого хэрэгжүүлнэ.

4.3.4.Хүүхэд эхээс төрсөн цагаасаа зургаан нас хүртэл гэр бүлийн орчинд өсөж торних, зөв хүмүүжил, ёс суртахуунтай болох, сургуулийн өмнөх боловсрол олгоход анхаарна.

- Хүүхдийг хөхөөр нь хооллуулах, зургаан нас хүртэл нь эрүүл мэндийн тусгай хяналтанд байлгах нөхцөлийг бүрдүүлнэ.
- Амьжиргааны доод түвшнээс доогуур орлоготой өрхийн хүүхдийг зургаан нас хүртэл нь насны онцлогт тохирсон эрүүл хоол хүнсээр хөнгөлөлттэй үнээр хангах боломжийг бүрдүүлэхэд дэмжлэг үзүүлнэ.
- Хүүхдийг бие бялдар, эрүүл мэнд, оюун ухаан, сэтгэцийн зөв хөгжилттэй, үндэсний хэл, сэтгэлгээтэй болгон хүмүүжүүлэхэд эцэг, эх, эрүүл мэнд, боловсрол, нийгмийн хамгааллын байгууллагын үүргийг өндөржүүлж, үйл ажиллагааг чанаржуулж, чадваржуулах арга хэмжээ авна.

4.4.Боловсролын хөгжлийн бодлого

Үндэслэл нь: Хөвсгөл аймгийн ЕБС-ийн 35 сургуульд 27,0 мянга гаруй хүүхэд суралцаж, нийт 1859 ажиллагсад, үүний дотор 1096 багш ажилладаг. 2006-2007 оны хичээлийн жилд суурь боловсролын хамран сургалт 92,8 хувь, бага боловсролын хамран сургалт 91,3 хувь, дунд боловсролын хамран сургалт 93,4 хувь байгаа нь суурь боловсрол болон бага боловсролын хамран сургалт дунд боловсролын хамран сургалтаас доогуур, бага боловсролын хамран сургалтын цэвэр жин улсын дунджаас доогуур байна. Энэ үзүүлэлт сум тус бүрт харилцан адилгүй, үүнээс Цагааннуурын цаатан иргэдийн хүүхдийн сургуульд хамрагдалт хангалтгүй байна.

Сургуулийн насны хүүхдийн дунд сургууль завсардалт, ялангуяа хөдөө сумдад нилээд байна. Сургууль завсардсан хүүхдийн тоо аймгийн БСГ-ын мэдээгээр 2004-2005 оны хичээлийн жилд 965, 2005-2006 оны хичээлийн жилд 1010 болж нэмэгдэн, 2006-2007 оны хичээлийн жилд 688 болж буурсан харагдаж байна.

Хүүхдийн цэцэрлэгийн барилгын хүчин чадал, материаллаг орчин, сургалтын гарын авлага, хэрэглэгдэхүүн дутагдалтайгаас эмзэг бүлгийн болон малчин өрхийн хүүхэд сургуулийн өмнөх боловсролд тэгш хамрагдаж чаддаггүй.

Аймгийн хэмжээнд 15-24 насны залуучуудын бичиг үсэг тайлагдалтын хувь 98,7-96,6 байна.

Боловсролын салбарт бодлого, төлөвлөлт, менежментийг үр дүнд чиглүүлж чанарыг эрхэмлэсэн шинэ зорилтыг оновчтой тодорхойлох, боловсролын удирдах ажилтныг бэлтгэх, мэргэшүүлэх дадлагажуулахад ахиц өөрчлөлт гаргах, сургуулийг удирдах хэрэгт олон нийтийн оролцоог нэмэгдүүлэх механизмыг боловсронгуй болгох, багш нарын ёс зүйд анхаарч, хүүхэд бүртээ жигд, тэгш харьцаж, сургах, сурлагын амжилтын үнэлгээг хүүхдийн сурах сонирхол, идэвхийг дэмжих, боловсролын стандарт, кинрикулимьн хэрэгжилтийг бодитоор үнэлэхэд чиглүүлэх, сургуулийн өмнөх боловсролын үйлчилгээ, чанар хүртээмжийг ахиулах олон хувилбар, арга замыг хайж орон нутгийн онцлогт тохируулан хэрэгжүүлж, бага боловсролын хамран сургалтын хувийг 100 хувьд хүргэж, суурь боловсролын хамран сургалтыг нэмэгдүүлэх, сургуулийн гадна байгаа хүүхэд, залуучуудад албан бус боловсрол хүргэх тэгш боломжийг бий болгох, үйлчилгээний чанар хүртээмжийг сайжруулж, сургууль завсардалтыг арилгах шаардлага зүй ёсоор тавигдаж байна.

4.4.1.Аймгийн иргэн бүрт хүмүүнлэг, иргэний ардчилсан нийгэмд чинээлэг сайхан амьдрахын тулд өөрийн чадавхийг бүрэн илрүүлэн хөгжих, асуудлыг шийдвэрлэх, бүтээлчээр хандахад нь шаардагдах мэдлэг, чадвар, технологи болон соёлын үнэт зүйлсийг эзэмших, сонгох тэгш боломж, таатай орчинг төлөвшүүлэн, байнга сайжруулахад чиглэсэн, хүртээмжтэй, чанартай, үр ашигтай, тогтвортой боловсролын үйлчилгээг үзүүлнэ.

4.4.1.1. Сургуулийн өмнөх боловсролын хамран сургалтын бохир жинг 100,0 хувьд хүргэнэ.

- Шаардлагатай сум, багт хүүхдийн цэцэрлэгийн барилгын хүчин чадлыг нэмэгдүүлж, материаллаг баазаар хангаж, шинээр 4-өөс доошгүй цэцэрлэг шинээр барьж, 23 арилгад их засвюар хийж, хөдөөгийн сургуулийн өмнөх насны хүүхдийг 100 хувь нүүдлийн цэцэрлэгт хамруулна.
- Сургуульд бэлтгэх олон хувилбартай, тохиромжтой үйлчилгээг хэрэгжүүлэх боломж бий болгоно.
- Цэцэрлэгийн үндсэн багш нарыг 100 хувь мэргэжлийн багшаар хангана.

4.4.1.2.СӨБ-ын үйлчилгээний талаарх бодлого, менежментийг боловсронгуй болгож, бага насны хүүхдийн хөгжлийн хэрэгцээ сонирхолд нийцүүлнэ.

- Хувийн хэвшлийн зүгээс бага насны хүүхдийн үйлчилгээг эрхлэх сонирхол, хэрэгцээг гэрээгээр гүйцэтгүүлж, санхүүжүүлнэ.
- СӨБ-ийн байгууллагуудад сургалтын гарын авлага, хэрэглэгдэхүүн, тоглоом наадгайн хангамжийг нэмэгдүүлэх, хүний нөөцийн чадавхийг сайжруулж, сургалтын арга зүйг шинэчилнэ.

4.4.1.3.Бага, дунд боловсролын хамран сургалтын сайжруулна.

Суралцах эрх нь зөрчигдөж байгаа хүүхдийн суралцах тэгш боломжийг бүрдүүлж, өрхийн амьжиргааны түвшин эзэмших боловсролын хэрэгцээний ялгааны хамааралыг багасгаж хамран сургалтын бохир жинг 2015 онд бага боловсролд- 100, дунд боловсролд-100 хувьд хүргэнэ.

- Хичээлийн болон дотуур байрны барилга, сургалтын тоног төхөөрөмж, кабинет, лаборатори бусад хэрэглэгдэхүүнд тавигдах шаардлага стандартыг хангаж, эрүүл ахуй, аюулгүй байдалд нийцсэн тохь тухтай, чанартай үйлчилгээ үзүүлэх орчин нөхцөлийг бүрдүүлэх арга хэмжээ авч, 10 хичээлийн байр шинээр

барьж, 23 хичээлийн байрыг засварлаж өргөтгөн ээлж ашиглалтын коэффициентийг бууруулна.

- 2008-2009 онд 6 настай хүүхдийг 100 хувь ерөнхий боловсролын сургалтад хамруулж, тэдний сурах, амьдрах таатай орчинг иж бүрэн бүрдүүлж, ерөнхий боловсролын сургуулийн 12 жилийн тогтолцоонд бүрэн шилжүүлнэ.

- Дотуур байранд амьдрах хүсэлтэй хүүхдийг 100 хувь дотуур байраар хангаж, 7 дотуур байрны барилга шинээр барьж, 20 дотуур байрын барилгад өргөтгөл засвар хийж, сургууль завсардалтын бодит судалгааг 2008-онд багтаан гаргаж, албан бус сургалтад 100 хувь хамруулна.

- Багшлах боловсон хүчний хүрэлцээ хангамжийг сайжруулж, мэдлэг боловсролыг тасралтгүй дээшлүүлэх, мэргэшүүлэх тогтолцоог бий болгож, багшийн ажлын ачааллалыг оновчтой зохион байгуулж, багш нарын үүрэг хариуцлагыг өндөржүүлж, ёс зүйг сайжруулахад чиглэсэн арга хэмжээ авна.

- Хөдөөгийн багшийн хангамжийг сайжруулах, эдийн засгийн урамшуулалын арга хэлбэрийг боловсруулан мөрдөнө.

- ЕБС-ийн багш нарын орон сууц болон нийгмийн асуудлыг шийдвэрлэх арга хэмжээг дэс дараатай хэрэгжүүлнэ.

- Сурагчдын мэдээлэл харилцааны технологи ашиглах боломжийг өргөтгөж, 2010-он гэхэд бүх сургуулийг интернетийн сүлжээнд холбож, интернет номын сантай болгосон байна.

- Аймгийн хэмжээнд 2015- он гэхэд сургуулийн ээлжийн коэффициентийг 1,5-аас, бүлэг дүүргэлтийг 30-аас хэтрүүлэхгүй байлгана.

- Гоц авъяастай хүүхдийн судалгаа гаргаж, тэдний авъяасыг хөгжүүлэх боломжийг бүрдүүлж, 2009 оноос Мөрөн суманд бага ангийн сурагчдад зориулан өдөр өнжүүлэх бүлэг ажиллуулна.

4.4.1.4. Албан бус боловсролын үйлчилгээг сайжруулна.

- Хүн амын ялгаатай хэрэгцээнд тохирсон уян хатан үйлчилгээ бий болгож, насанд хүрэгчдийн тасралтгүй боловсролын үйлчилгээ бий болгож, бичиг үсэг тайлагдалтын түвшинг 2015 онд 100,0 хувьд хүргэнэ.

- Аж ахуйн нэгж байгууллагаас албан бус боловсролын сургалтын үйлчилгээ явуулахад төрөөс дэмжлэг үзүүлж, удирдлага, хяналт шинжилгээ, үнэлгээний системийг боловсронгуй болгож бэхжүүлнэ.

- Албан бус боловсролын чиглэлээр мэргэжилтэн бэлтгэх, ажиллагчдын мэргэжлийн ур чадварыг дээшлүүлэх үе шаттай арга хэмжээ авч хэрэгжүүлнэ.

4.4.1.5.Мэргэжлийн ур чадварыг технологийн өндөр түвшинд эзэмшсэн, үндсэн ур чадварын болон ёс зүйн өндөр төлөвшилтэй мэргэжлийн ажилтан бэлтгэнэ.

- Мэргэжлийн сургалт, техникийн боловсролын хамран сургалтыг 56,5 хувиар нэмэгдүүлж, аймгийн МСҮТ-ийн материаллаг баазыг орчин үеийн шаардлагын түвшинг хангаж, 2010 он гэхэд аймгийн МСҮТ-ийн сургалтын орчинг олон улсын мэргэжлийн сургуулийн жишигт хүртэл бэхжүүлж, МСҮТ 1-ийг шинээр байгуулсан байна.

- Шинэ ажлын байр бий болгох чиглэлээр олон улсын хэмжээнд өрсөлдөхүйц шинэ мэргэжлийн сургалтын төвийг шинээр нэгийг байгуулах

- Зах зээлийн эрэлтэт нийцсэн нарийн мэргэжлийн багш, мэргэжилтнээр ангаж, багш нарын ур чадварыг дээшлүүлж, хувийн хэвшлийн мэргэжилтэй ажилтныг системтэй бэлтгэж, давтан сургаж, хүний нөөцийг нэмэгдүүлж, ажилгүйдлийг бууруулах сургалтын байгууллага болгоно.

- Мэргэжлийн хичээлийн агуулга, стандартыг шинэчлэн, сурах бичиг сургалтын хэрэглэгдэхүүнийг нэмэгдүүлж, тоног төхөөрөмж, багаж хэрэгслэлийн хүрэлцээ хангамжийг сайжруулна.

4.4.1.6.Дээд боловсролыг хөгжүүлнэ.

Тэргүүлэх чиглэлийн үйлдвэрлэлийн боловсон хүчин бэлтгэх дээд сургууль байгуулахыг дэмжиж, уул уурхай, барилга, дулаан, сантехникийн зэрэг хөгжлийн бодлогод чиглэсэн ажил мэргэжлийн инженер, техникийн ажилтныг орон нутагт бэлтгэх үүсгэл санаачлагыг дэмжиж, орон нутгийн мэргэжилтний хэрэгцээг хангана.

- Дээд боловсролын үйл ажиллагааг орон нутгийн бодлого, зах зээлийн эрэлт хэрэгцээтэй нийцүүлж, сургалтын чанарын хяналтыг сайжруулах, чанараар өрсөлдөх орчинг бүрдүүлж, орон нутгийн онцлог, боловсон хүчний бодлогыг тухай бүр тодорхойлж аймаг орон нутгийн хэрэгцээнд нийцүүлсэн мэргэжилтэй боловсон хүчин бэлтгэхийг бүх талаар дэмжинэ.

- Багш нарын мэргэжилийг дээшлүүлэхэд мэдээлэл харилцааны технологийг өргөн ашиглаж, дээд боловсрол эзэмшигчдийн мэргэжлийн чадавхийг дээшлүүлэх, сургалт эрдэм шинжилгээ, үйлдвэрлэлийн баазыг бэхжүүлэх бодлого хэрэгжүүлнэ.

4.5.Соёлын салбарын үйлчилгээний бодлого:

Орон нутгийн соёл иргэншлийн дэвшилтэт ололт, үнэт зүйлсийн уламжлал, шинэчлэлтийг хадгалан хамгаалах, бататган хөгжүүлж, өвлөн уламжлуулах замаар үндэснийхээ соёлын өвийг хадгалж, соёл, урлагийн бүтээлийг эдийн засгийн эргэлтэд оруулж, гадаад дотоодын жуулчдын тоог нэмэгдүүлж, хойч үед эзэмшүүлнэ.

- Үндэсний болон олон улсын хэмжээнд ач холбогдолтой урлагийн бүтээл, туурвил, арга хэмжээг дэмжиж аймаг орон нутгийн брэндийн нэр төрлийг олшруулна.

- Үндэстэн, ястан, цаатан иргэдийн болон хүн ам зүйн янз бүрийн давхаргын оюуны хэрэгцээ, нөөцийг үе шаттай судлан, тэдгээрт тохирсон соёл, урлагийн үйлчилгээний төрөл, ашигтай арга хэлбэрийг сонгож хөгжүүлнэ.

- Уламжлалт соёлын биет болон биет бус өвийг хадгалах, хамгаалах,

сэргээх, үндэсний болон дэлхий нийтэд танин мэдүүлж, боловсролын нийтлэг хүртээл болгон дэлгэрүүлэхийг дэмжинэ.

- Соёл урлагийн байгууллагуудын материаллаг баазыг бэхжүүлж, сумдын соёлын төвийн барилгуудыг шинэчлэн засварлаж, техник хэрэгслэлээр бүрэн хангаж, байнгын ажиллагаатай болгоно.

- Аймаг, сумын номын сангийн фондыг нэмэгдүүлж, үйл ажиллагааг хэвийн явуулах боломжийг бүрдүүлж, 2010-онд багтаан сум бүрт интернет номын сан ажиллуулж, нийтэд хүртээлтэй болгоно.

- Орон нутгийг судлах музейг аймаг, суманд байнга ажиллах боломжийг бүрдүүлж, музейн эд өлгийг арвижуулж, баяжуулан хамгаалах арга хэмжээ авна.

- Ардын урлаг, соёлыг хөгжүүлэх, соёлын өвийг хамгаалах аймгийн хөтөлбөр боловсруулан хэрэгжүүлнэ.

4.6. Эрүүл мэндийн хөгжлийн бодлого:

Үндэслэл нь: Аймгийн хэмжээнд Эрүүл мэндийн газар, Нэгдсэн эмнэлэг, сум дундын эмнэлэг-5, сумын эмнэлэг-18, өрхийн эмнэлэг-6, БГХӨСТөв, эм ханган нийлүүлэх байгууллага-6, эмийн эргэлтийн сан-23, хувийн эмийн сан-22, хувийн ортой эмнэлэг 8 ажиллаж, 32098 өрхийн 123275 хүн амд эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээ үзүүлж байна.

Эрүүл мэндийн байгууллагуудад нийт 1216 хүн ажиллаж байгаагаас их эмч 172, эм зүйч 11, бусад дээд мэргэжилтэн 18, бага эмч 149, үүнээс багийн бага эмч 100, эх баригч бага эмч 32, сувилагч 318, бусад тусгай мэргэжилтэн 118, үйлчилгээний ажиллагсад 398 байж, 10000 хүн амд их эмч 14, сувилагч 25,6 ногдож байна.

2007 оны байдлаар стандартын шаардлага хангасан зориулалтын байртай сум, өрхийн эмнэлэг 91,3, түргэн тусламжийн авто машины парк шинэчлэлт 100 хувь, зайлшгүй шаардлагатай эмийн хангалт 85, багаж тоног төхөөрөмжийн хангалт 47,8, сум, сум дундын эмнэлгийн их эмчийн хангалт 53,2, сувилагч, тусгай мэргэжилтний хангалт 93,4 байгаа ба Цагааннуур сум их эмчгүй, өрхийн эмчийн

хангалт 85, аймгийн Нэгдсэн эмнэлгийн их эмчийн хангалт 88,1 хувьтай байгаа боловч ерөнхий болон нарийн мэргэжлийн 53 их эмч, сувилагч 43 сувилагч тусгай мэргэжилтэн дутагдалтай байна.

Сүүлийн 5 жилийн дундажаар нийт эмч нарын 20,6, сувилагч тусгай мэргэжилтний 14,6 хувь нь мэргэжил дээшлүүлэх сургалтад хамрагдаж, их эмч нарын 10,7, сувилагч тусгай мэргэжилтний 5,7 хувь нь мэргэжлийн зэрэгтэй болсон байгаа нь үйлчилгээний чанарын шаардлагаас хоцроход хүргэж байна.

2007 оны байдлаар хүн амын өвчлөл, нас баралтад амьсгалын, шээс бэлгийн зам, хоол боловсруулах, цусны эргэлтийн болон, мэдрэлийн тогтолцооны өвчлөл, хүн амын нас баралтанд цусны эргэлтийн тогтолцоо, хорт хавдар, осол гэмтэл, хоол боловсруулах, амьсгалын тогтолцооны өвчлөл зонхилох шалтгаан болж байна.

Эхийн эндэгдэл жилээс жилд буурсан тоо байгаа хэдий ч тогтвортой буурахгүй байна. Энэ нь жирэмсний хяналтын чанар муу, эмэгтэйчүүдийн эрүүл мэндийн байдал сул дорой, эмэгтэйчүүд, эхчүүд өөртөө тавих хяналт муу байгаа нь нөлөөлж байна. Сүүлийн жилүүдэд эмзэг бүлгийн эмэгтэйчүүдийн төрөлт нэмэгдэж байна.

Хүүхдийн эндэгдэл буурсан харагдаж байгаа боловч энэ үзүүлэлт улс, аймгийн дундажаас өндөр, эндсэн хүүхдийн 80 хувь нь уушигны хатгалгаа, суулгалт өвчний улмаас эндэж, нийт эндэглийн 50 хувь гэрийн эндэгдэл эзэлж байгаа нь эмнэлгийн тусламжийн хүртээмж, эцэг эхийн хүүхэддээ тавих хяналт, асран хамгаалах мэдлэг дутмаг байгаатай холбоотой.

Хүн амын өвчлөл, нас баралтад ядуурал, ажилгүйдэл, иргэдийн эрүүл мэндээ хамгаалах мэдлэг, боловсрол хангалтгүй, эрүүл зан үйл төлөвшөөгүй, эрүүл мэнддээ тавих анхаарал муу, архи, тамхи, зохисгүй буруу хооллолт, буруу хувцаслалт, хүнсний аюулгүй байдал, хөдөлгөөний хомсдол, нийгмийн бухимдал, эрүүл мэндийн үйлчилгээний чанарын доголдол зэрэг хүчин зүйлүүд нөлөөлж, аймгийн хүн амын дундаж наслалт 2007 оны жилийн эцсийн байдлаар эмэгтэй 61, эрэгтэй 58 байгаа нь улсын дундажаас харьцангуй доогуур байна.

Цаашид бүх шатны эрүүл мэндийн байгууллагын материаллаг баазыг бэхжүүлж, хүний нөөцийн хангалт, чадавхи, хариуцлагыг өндөржүүлж, багаж тоног төхөөрөмжийн хангалт, ашиглалтыг сайжруулж, зонхилон тохиолдох халдварт болон халдварт бус өвчнийг бууруулахад салбар дундын хамтын ажиллагааг бий болгож хүн амын дунд эрүүл зан үйлийг төлөвшүүлэхэд мэдээлэл, сургалт сурталчилгааг шинэ шатанд гаргах шаардлага зүй ёсоор тавигдаж байна.

4.6.1. Эрүүл мэндийн салбарын хэмжээнд удирдлагын болон нөөцийн үр ашгийг дээшлүүлж, хүн ам, ялангуяа эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ илүү шаардлагатай хэсэг болон ядууст нотолгоонд тулгуурласан, үйлчлүүлэгчдэд ээлтэй, тэгш, чанартай тусламж, үйлчилгээ хүргэх замаар нийт хүн амын эрүүл мэндийг сайжруулж, хүн амын дундаж наслалтыг нэмэгдүүлэн МХЗ-ын шалгуур үзүүлэлтүүдийг хангаж, эдийн засаг, нийгмийн хөгжлийг дэмжин, ажилгүйдэл ядуурлыг бууруулахад нөлөөлнө.

- 2008 онд Эрүүл Монгол хөтөлбөрийг үр дүнтэй хэрэгжүүлж, 2009-оноос эхлэн иргэн бүрт жилд нэг удаа нарийн мэргэжлийн цогц үзлэг оношлогоог хийж, эрүүлжүүлэх арга хэмжээг үе шаттай зохион байгуулна.

2007 оны жилийн эцсийн бодит түвшингээс 2015 онд:

- Эхийн эндэгдлийг 100000 амьд төрөлтөд -20,0-д
- 5 хүртэлх насны хүүхдийн эндэгдлийг 1000 амьд төрөлтөд -24,3,
- Сүрьеэгийн тархалтыг 100000 хүнд оногдох хувийг 90,0 хувиар бууруулна.
- Эмийн үйлдвэрүүдтэй хамтран ажиллаж, нэн шаардлагатай эм, био бэлдмэлийн хангалтыг 100 хувьд хүргэнэ.
- Аймаг, сумын эмнэлгийн бүх байгууллагыг үйлчлүүлэгч төвтэй, хэрэглэгчдэд ээлтэй эрүүл мэндийн үйлчилгээ үзүүлж хэвшүүлэх тодорхой арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэн хүн амын эрүүл мэнд, дундаж наслалтад ахиц өөрчлөлт гаргана.

4.6.2. Хүн ам ялангуяа эх хүүхэд, ядуу эмзэг бүлгийн иргэдэд хүргэх эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний хүртээмжийг нэмэгдүүлнэ.

- Алслагдсан сумд, хөдөө орон нутгийн хүн амд богино хугацаанд хүрч үйлчлэх түргэн тусламжийн үр дүнтэй үйлчилгээг хүргэх тогтолцоог нэвтрүүлж, гэрийн төрөлтийг арилгаж, нас баралтыг бууруулна.

- Үйлчлэгчид ээлтэй, иргэдэд хүрч үйлчлэх тогтолцоог бүх эмнэлгийн байгууллагуудад нэвтрүүлж, эрүүл мэндийн байгууллагын ажлын үр дүнгийн тайланг жил бүр харьяа сум, багийн иргэдэд сонсгож, тэдний сэтгэл ханамжийг 80-аас доошгүй хувьд хүргэж хэвшүүлнэ.

- Эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээнд дэмжлэг үзүүлэх үр өгөөжтэй ажиллах сайн дурын ажилтан, олон нийтийн санаачлагын үйл ажиллагааг дэмжин нэмэгдүүлэх замаар иргэд, хамт олны оролцоог бүрдүүлж, үйлчилгээний чанарт хяналт тавина.

- Сум, өрхийн эмнэлгийн хүн амд үзүүлэх тусламж үйлчилгээний хүртээмж хамралтын байдалд дүгнэлт хийж, эмзэг бүлгийн хүн амд үзүүлэх тусламж үйлчилгээний хамралт, хүртээмжийг нэмэгдүүлнэ.

4.6.3. Тусламж үйлчилгээний нэн шаардлагатай багцын дагуу сум, баг, өрхийн эмнэлгээр хүргэх анхан шатны болон ерөнхий мэргэжлийн чанартай тусламж үйлчилгээг бэхжүүлнэ.

- Өрх, сум, багийн эмч нарын чадварыг сайжруулж, үйлчилгээний чанарт өөрчлөлт гаргах, ажлын үр дүнгийн шалгуурыг шинэчлэн үйлчлүүлэгчээр үнэлүүлэх системд шилжинэ.

- Тусламж үйлчилгээний нэн шаардлагатай багцийн дагуу өрх, сум, багийн эмнэлгийн тусламж үйлчилгээний одоогийн хэв шинжийг өөрчлөн шинэчилж хүн амд тасралтгүй хүргэнэ.

- Хөдөөгийн багийн эмч нарыг 100 хувь ажлын байр, орон сууц,

шаардлагатай тусламж үйлчилгээний багаж, тоног төхөөрөмжөөр хангаж, иргэдэд ойртуулан тасралтгүй үйлчилгээг хүргэх боломжийг бүрдүүлнэ.

4.6.4.Хүн амын зан үйлийг өөрчлөх, эрүүл аж төрөх ёсыг хэвшүүлэх, зонхилон тохиолдох халдварт болон халдварт бус өвчлөлийг бууруулах мэдээлэл сургалт сурталчилгааны нэгдмэл байдлыг хангана.

- Эрүүл бус эрсдэлтэй зан үйлийг өөрчлөх мэдээллийн хэрэгслэлийг ашиглах, энэ чиглэлийн үйл ажиллагаа эрхлэх төрийн болон төрийн бус байгууллагын үйл ажиллагааг дэмжинэ.

- Хүн амын дунд зөв зан үйлээр илүү төлөвшсөн иргэд, иргэдийг эрүүлжүүлэх чиглэлээр сайн дурын эрүүл мэндийн ажилтныг олноор ажиллуулах санаачлагад дэмжлэг үзүүлнэ.

- Эмзэг бүлгийн хүн амд эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээг илүү анхаарсан үйлчлүүлэгч төвтэй тогтолцоог нэвтрүүлнэ.

4.6.5. Тусламж үйлчилгээний чанарыг тасралтгүй сайжруулж, бүх түвшинд төвлөрлийг сааруулсан, нэгдсэн хөтөлбөр боловсруулж, эрүүл мэндийн салбарын хэмжээнд хэрэгжүүлнэ.

- Тусламж үйлчилгээний чанарын хөгжлийг дэмжиж, чанарын тэмдэг ашигладаг урамшуулалын тогтолцоог бий болгоно.

- Эрүүл мэндийн байгууллагуудыг Магадлан итгэмжлэлд 100 хувь бүрэн хамруулна.

4.6.6.Хөвсгөл аймагт уламжлалт эмчилгээг системтэй хөгжүүлнэ.

- Аймгийн эрүүл мэндийн газарт уламжлалт эмчилгээ хариуцсан ажилтантай болж, уламжлалт анагаах ухааныг хөгжүүлэх хөтөлбөр боловсруулан хэрэгжүүлж, баг, сум, өрхийн эмнэлгүүдэд уламжлалт эмнэлгийн оношлогоо, эмчилгээний аргуудыг нэвтрүүлэх ажил зохион байгуулна.

- Орон нутагт идээшин суурьшиж ирсэн ардын дадал заншил, онцлог,

амьдралын орчинд тулгуурласан уламжлалт болон орчин үеийн анагаах аргуудын цогцолбор болох Уламжлалт анагаах ухааны төв байгуулж, үйлчилгээний хүрээг өргөтгөнө.

- Уламжлалт эмчилгээний аргууд, эм, тан, байгалийн цэвэр хүнсний нэмэгдэл болох Хөвсгөлийн брэнд бүтээгдэхүүнийг үйлдвэрлэж, нэр төрлийг олшруулан хэрэглээнд гаргахад дэмжлэг үзүүлнэ.

4.6.7.Эрүүл мэндийн салбарын хүний нөөцийн бодлогыг тодорхойлж, түүнийг хэрэгжүүлж, хүний нөөцийн менежментийг боловсронгуй болгож, нийгмийн асуудалд анхаарна.

- Хүний нөөцийн бодлого боловсруулан түүнийг хэрэгжүүлэх төлөвлөгөө боловсруулан мөрдөж, хүний нөөцийн хангалт ялангуяа их эмчийн хангалтыг нэмэгдүүлж, эмч мэргэжилтнүүдийн төгсөлтийн дараах болон ажлын байран дахь тасралтгүй сургалтад хамруулж чадавхийг сайжруулах, сонгон шалгаруулж, чадваржуулах оновчтой тогтолцоог бий болгож 2009 онд багтаан шаардлагатай боловсон хүчнээр бүрэн хангана.

- Алслагдсан сумдыг эмнэлгийн мэргэжилтнээр хангах, тэдэнд газар зүйн байршлыг харгалзан урамшуулал олгож, тогтвор суурьшилтай ажиллуулах нөхцөлийг бүрдүүлнэ.

4.6.8.Байгалийн гамшиг нийтийг хамарсан өвчлөл, гэнэтийн ослын асуудлыг шийдвэрлэх эрсдлийн менежментийн чадавхийг бэхжүүлнэ.

- Нийтийг хамарсан өвчлөл, гэнэтийн аюул ослын асуудлыг урьдчилан сэргийлэх, эрт илрүүлэх, эмчлэх, нөхөн сэргээх, хөнгөвчлөх, тусламж үйлчилгээний цогц төлөвлөгөө боловсруулан хэрэгжүүлнэ.

- Иргэдэд байгалийн гамшиг, нийтийг хамарсан өвчлөлтөөс урьдчилан сэргийлэх сургалт, сурталчилгаа явуулж, иргэдийг чадваржуулж, мэдээлэлээр хангана.

4.6.9.Эрүүл мэндийн байгууллагын материаллаг баазыг бэхжүүлнэ.

- Эрүүл мэндийн удирдлага мэдээллийн тогтолцоог боловсронгуй болгож, мэдээлийн нэгдсэн сан байгуулж, ажлын чанар, хариуцлагыг шинэ түвшинд хүргэнэ.
- Аймаг, сумдын эмнэлгийн барилгын чанарыг сайжруулж, 7 сумын хүн эмнэлгийн барилга, Эрүүл мэндийг дэмжих төвийн барилга, Мөрөн суманд 50 ортой амаржих газрыг шинээр барьж, 14 сумын хүн эмнэлгийн барилгыг засварлаж, эмчилгээ, оношлогооны тоног төхөөрөмж, тээврийн хэрэгслэлээр хангана.
- Орчин үеийн шаардлагад нийцсэн бие бялдар чийрэгжилтийн тоног төхөөрөмжөөр 2010 онд багтаан сумдын болон өрхийн эмнэлгийг бүрэн хангана.
- Ахмад настныг эрүүлжүүлэх, витаминжуулах сувилгааг өргөтгөн үр дүнг дээшлүүлж, материаллаг баазыг сайжруулна.

4.7.Биеийн тамир, спортын хөгжлийн бодлого

Аймаг, сумын хэмжээнд нийтийн биеийн тамирын арга хэмжээг өргөн хүрээтэй зохион байгуулж, иргэдийн бие бялдарыг хөгжүүлэх материаллаг баазыг бэхжүүлж, иргэдийн эрүүл мэндийг сайжруулж, шилдэг тамирчдыг бэлтгэхэд дэмжлэг үзүүлнэ.

- Спортын цогцолборыг ашиглалтад оруулж, спортын бүх төрлийн үйлчилгээ явуулж, мэргэжилтэй ажилтан, зориулалтын техник хэрэгслэлээр хангаж, өсвөр үеийг хичээллүүлэх спортын мэргэжлийн сургуультай болно.
- Бүх сумдыг спортын заалтай болгож, техник тоног төхөөрөмжөөр хангана.
- Нийтийн биеийн тамир, чийрэгжүүлэлтийн гаднах болон доторхи тоног төхөөрөмжөөр хангаж, байнгын ажиллагаатай байлгах арга хэмжээ авна.
- Улсын болон олон улсын тэмцээнийг орон нутагтаа зохион байгуулах боломжийг бүх талаар бүрдүүлнэ.

4.8.Нийгмийн хамгаалал, хөдөлмөрийн бодлого:

Хүн амын орлого багатай эмзэг хэсэгт түлхүү хандсан нийгмийн хамгааллын бодлогыг хэрэгжүүлнэ. Нийгмийн хөгжлийн оновчтой бодлого хэрэгжүүлж, хүний хөгжил, хүн амын өсөлтийг хангах нийгмийн таатай орчин бүрдүүлж, иргэдийн аж амьдралын чанарыг сайжруулна.

Үндэслэл нь: Хөвсгөл аймгийн хэмжээнд 2007 оны эцэст хөдөлмөрийн насны 77365 хүний 5685 албан 48753 албан бус хөдөлмөр эрхэлж, 1924 хөдөлмөрийн биржид бүртгэлтэй боловч 10399 хүн тодорхой ажил, хөдөлмөр эрхлээгүй байна.

Нийгмийн халамжийн дэмжлэг туслалцаа зайлшгүй шаардлагатай өрх, иргэдийн хэрэгцээ, сонголтод түшиглэсэн халамжийн олон талт үйлчилгээг бий болгож, үйлчилгээг хувийн хэвшил, иргэний нийгмийн байгууллагуудын оролцоотойгоор хүргэх тогтолцоог бүрдүүлнэ.

- Хөдөөгийн хүн амд зориулсан нийгмийн явуулын үйлчилгээг үр дүнтэй зохион байгуулж, хүн бүрт хүргэх арга хэмжээ авна.

4.8.1.Иргэний хөдөлмөрлөх эрхийг хамгаалах, бүтээмж, ур чадварыг хөгжүүлэх үндсэн дээр цалин хөлсийг нэмэгдүүлэх, бизнесийн орчин, ажлын байрны тогтвортой байдлыг дэмжих, нийгмийн түншлэлийг төлөвшүүлэхэд чиглэсэн хөдөлмөр эрхлэлтийн бодлогоор дамжуулан хөдөлмөрийн зах зээлийн зохицуулалтыг оновчтой, үр ашигтай болгож, иргэдийн амьдралын түвшинг дээшлүүлэхэд дэмжлэг үзүүлнэ.

- Хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт, нийлүүлэлтийн нарийвчилсан судалгаа гаргаж, ажил олгогч, ажил хайгчид, мэргэжлийн сургалтын байгууллагуудын уялдаа холбоог сайжруулна.

- Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн орчинг сайжруулж, жижиг, дунд

үйлдвэрийн тухай хуулийг хэрэгжүүлэх бодлого, арга хэмжээний хүрээнд төрөлжсөн бизнес инкубаторыг өргөтгөн хөгжүүлж, жижиг зээл, ажлын байран дахь болон шавь сургалтыг өргөжүүлэх замаар хөдөлмөр эрхлэлтийг нэмэгдүүлнэ.

- Мэргэжлийн боловсрол, сургалтын талаар тодорхой чиглэл гаргаж, хувийн хэвшлийн оролцоог дэмжих замаар бэлтгэгдэж байгаа боловсон хүчний чадавхийг хөдөлмөрийн зах зээлийн хүрэлцээ, шаардлагад нийцүүлнэ.

4.8.2. Хүн амын бүлгүүдийн зохистой хөдөлмөр эрхлэлт, түүний дотор нийгмийн эмзэг бүлгийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих бодлого, хөтөлбөр боловсруулж хэрэгжүүлнэ.

- Эмэгтэйчүүд, ахмад настан, малчид, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд зэрэг хүн амын болон нийгмийн бүлгүүдийн хөдөлмөр эрхлэлтийн хэрэгцээг тодорхойлж, шаардлагатай арга хэмжээг санхүүжүүлнэ.

- Албан бус хөдөлмөр эрхлэгчдийн бүртгэл, мэдээлэл, зохион байгуулалтыг сайжруулж, төр, иргэний нийгмийн байгууллага, мэргэжлийн холбоодын оролцоотойгоор нийгмийн үйлчилгээнд хамрагдах боломжийг нэмэгдүүлж, зах зээлд өрсөлдөх чадварыг дээшлүүлэх санаачлага, шинэ санаа гаргагчид эдийн засаг, бизнесийн дэмжлэг үзүүлнэ.

- Хөдөлмөр эрхэлж байгаа хүүхдүүдийг боловсрол, мэргэжлийн сургалт, эрүүл мэндийн үйлчилгээнд хамруулах, эцэг, эх, гэр бүлийн гишүүдийг нь ажлын байраар хангах зэргээр залуучуудын ажил эрхлэлттэй уялдуулан зохицуулна.

- Аж ахуйгаа хөгжүүлж, ажлын байр бий болгож буй үйлдвэрлэл, үйлчилгээ эрхлэгчдийг дэмжиж урамшуулна.

- Сум, багийн түвшинд сүү цагаан идээ боловсруулж, нутгийн брэнд экологийн цэвэр бүтээгдэхүүнээр сургуулийн “Үдийн цай” хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг хангах бодлого баримтална.

4.9. Нийгмийн даатгалын тогтолцоог боловсронгуй болгоно.

- Олон давхаргат болон сонголтот тэтгэврийн тогтолцоог бүрдүүлнэ.
- Хуулийн этгээдэд ажиллаж байгаа хүн бүрийг нийгмийн даатгалд заавал хамруулах зарчимд шилжүүлнэ.

Тав. Эдийн засгийн өсөлт, хөгжлийн бодлого

Хөвсгөл аймаг үйлдвэрлэл, үйлчилгээ давамгайлсан, хувийн хэвшилд суурилсан эдийн засгийн өсөлтийг хангах хөгжлийн бодлогыг сонгож байна.

5.1. Аймгийн эдийн засгийн бодлогын гол зорилт нь 2008-2015 онд “Мянганы хөгжлийн зорилтууд”-ыг хэрэгжүүлж, эдийн засгийн өсөлтийг жилд дундачаар 15,0 хувьд, нэг хүнд ногдох дотоодын нийт бүтээгдэхүүнийг 3,0 саяас доошгүй төгрөгт хүргэнэ.

- Хөрөнгө оруулалтын үр ашгийг тасралтгүй дээшлүүлж, чанарын удирдлагыг нэвтрүүлж, эхний үе шатанд хариуцлагатай уул уурхайн олборлох, боловсруулах үйлдвэрлэлийг хөгжүүлж, эдийн засгийн эрчимтэй өсөлтийг бий болгоно.
- Хувийн хэвшилд түшиглэсэн, өндөр технологит суурилсан, экспортын баримжаатай, боловсруулах салбарын үйлдвэрлэлийг эрчимтэй хөгжүүлэх боломжийг бүрдүүлнэ.
- Аймаг доторх бүсүүдийн дэд бүтцийг жигд хөгжүүлж, төв хөдөөгийн хөгжлийн түвшний ялгааг багасган бизнес эрхлэх таатай орчин бүрдүүлж, тэнцвэртэй хөгжүүлэх эдийн засгийн таатай орчинг бий болгоно.

5.2. Аймгийн төсвийн бодлого:

Улс, орон нутгийн төсвийн бодлого нь эдийн засгийн өсөлт болон төсөв санхүүгийн тогтвортой, тэнцвэрт байдлыг бататгаж, санхүүгийн эх үүсвэрийг хөгжлийн тэргүүлэх чиглэлд оновчтой хуваарилах замаар хүн амын бодит орлого, нийгмийн үйлчилгээний хүртээмжийг нэмэгдүүлэх, бодит салбарын хөгжлийг дэмжиж, Мянганы хөгжлийн зорилтуудыг хэрэгжүүлэхэд чиглүүлнэ.

Ашигт малтмалын ордуудыг эдийн засгийн эргэлтэнд оруулан ашиглаж, татвар, байгалийн нөөц ашигласны төлбөр, хураамжийн орлогоос орон нутагт хуваарилуулан зохистой, үр дүнтэй ашиглана.

- Орон нутгийн төсвийн удирдлага, санхүүжилтийн эрх хэмжээг нэмэгдүүлж, хариуцлагын тогтолцоог боловсронгуй болгон улсын болон орон нутгийн төсвийн төлөвлөлтийн уялдаа холбоог сайжруулна.

- Төсвийг төсвийн байгууллагын үйл ажиллагааны бодит хэрэгцээнд нийцүүлэн төлөвлөн санхүүжүүлж, төсвийн ил тод байдлыг хангаж, иргэдэд тайлагнах систем нэвтрүүлнэ.

- Төсвийн хөрөнгө оруулалтыг зорилтот хөтөлбөрүүд, эдийн засаг, нийгмийн салбарын хөгжлийн хөтөлбөр, төслүүдэд тулгуурлан хуваарилна.

- Боловсрол, эрүүл мэндийн салбарт ялангуяа бүс нутаг, хөдөөд улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтыг Мянганы хөгжлийн зорилтуудтай уялдуулан нэмэгдүүлнэ.

- Мэдээлэл, холбооны орчин үеийн технологи нэвтрүүлэх, мэргэжлийн боловсрол олгох тогтолцоог сайжруулахын тулд төсвийн хөрөнгө оруулалтаар дэмжлэг үзүүлнэ.

Хүн амын орлого багатай ядуу болон дундаж орлоготой хэсэгт түлхүү хандсан төсвийн зарлагын бодлого хэрэгжүүлнэ.

- Ажлын байр шинээр бий болгох, бүх нийтийн боловсролын түвшинг дээшлүүлэх, эх, хүүхдийн эндэгдэл, халдварт өвчний тархалтыг бууруулахад зориулах төсвийн санхүүжилтийг нэмэгдүүлнэ.

- Нийгмийн эмзэг бүлэгт зориулсан халамж, үйлчилгээний санхүүжилт болон ахмад настанд олгох санхүүгийн тусламжийг нэмэгдүүлнэ.

5.3.Татварын бодлого:

Татварын хөнгөлөлтийн бодлогоор үйлдвэрлэл, үйлчилгээ давамгайлсан, хувийн хэвшил тэргүүлсэн эдийн засгийн хөгжлийн таатай орчин бүрдүүлнэ.

- Эдийн засгийн өсөлтөд нөлөө үзүүлэх үйлчилгээ, аялал жуулчлалын салбар, аймгийн брэнд бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэхийг дэмжинэ.
- Далд эдийн засгийг илрүүлж, аялал жуулчлалаас олж байгаа орлогын татварыг тухайн орон нутагт төвлөрүүлэх эрх зүйн орчинг бүрдүүлж, төсвийн орлогын хэмжээг нэмэгдүүлнэ.

5.4.Мөнгө, зээлийн бодлого:

Банк, санхүүгийн тогтолцоо, үйлчилгээг боловсронгуй болгож, хүрээг өргөтгөж, зээлийн хүүг бууруулан, хөрөнгө оруулалт, бизнесийн таатай орчин бүрдүүлнэ.

- Банкны байгууллагаас үзүүлэх санхүүгийн үйлчилгээг нийтлэг хэлбэрээр явуулна.
- Банкны төлбөрийн чадварыг сайжруулж, банк, санхүүгийн зах зээлд шударга өрсөлдөөн төлөвшүүлнэ.
- Зээлийн эх үүсвэрийг нэмэгдүүлэх чиглэлийг баримталж, зээлийн хүүг эрэлт, нийлүүлэлттэй оновчтой уялдуулан бууруулна.
- Жижиг, дунд үйлдвэрлэл, өрхийн үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлж, хүүг бууруулж, хугацааг уртасгах бодлого хэрэгжүүлнэ.

5.5. Хувийн хэвшлийн хөгжлийн бодлого:

Зах зээлийн эдийн засгийн зарчим, шударга өрсөлдөөнд

суурилсан хувийн хэвшил нь аймгийн хөгжилд, түүний дотор ажлын байр шинээр бий болгох, иргэдийг орлогын ядуурлаас гаргахад гол нөлөө үзүүлнэ.

- Хувийн хэвшлийн хөгжилд дэмжлэг үзүүлэх, тэдгээрт тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэх, үйлдвэрлэл, үйлчилгээ эрхлэх таатай орчин бүрдүүлнэ.
- Хувийн хэвшлийн үйл ажиллагаа ил тод, шударга явагдах нөхцөлийг бүрдүүлж, нийгмийн үүрэг, хариуцлагыг дээшлүүлэхэд анхаарч, дэмжлэг үзүүлнэ.

5.6. Эдийн засгийн бодит салбаруудын хөгжлийн бодлого:

Үндэслэл нь: Хөвсгөл аймгийн 2007 оны ДНБ-ийн дотор 88,0 хувийг хөдөө аж ахуйн салбар, түүний дотор мал аж ахуйн салбар голлож, бусад салбарын бүтцэд өсөлт удаантай, явцуу бүтэцтэй эдийн засагтай аймаг.

Аймгийн эдийн засгийн бодит салбаруудын хөгжлийг Мянганы хөгжлийн зорилтуудыг хэрэгжүүлэх, эдийн засгийн өсөлтийг түргэтгэх, мэдлэгт суурилсан эдийн засгийг бий болгоход чиглүүлж, дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд аж үйлдвэрийн салбарын эзлэх хувийн жинг тууштай нэмэгдүүлж, 2015 онд 20,0-иос доошгүй хувьд хүргэнэ.

5.6.1.Хөдөө аж ахуйн салбарын хөгжил:

Хөвсгөл аймгийн хөдөө аж ахуйн салбарын зонхилох хэсгийг бэлчээрийн мал аж ахуй эзэлдэг. 2007 оны жилийн эцсээр 3425,2 мянган толгой малын сүргийн бүтэц, тэмээ 0,06, адуу- 4,4, үхэр- 9,4, хонь- 42,1, ямаа- 44,1 хувийг эзэлж байгаа нь сүргийн бүтэц, таваарлаг чанарын түвшин хангалтгүй байгааг харуулж байна.

Аймгийн хэмжээнд 2007 онд 7678 га-д үр тариа тарьж 7552 га талбайгаас 9586,4 ургац хураан авснаас улаан буудай 7639 га-д тарьж, хураан авсан ургацаар хүн амын гурилын хэрэгцээний дөнгөж 38,0 хувийг хангах боломж бүрдсэн. 247,3 га-д төмс тарьж 1730,2 тн ургац хураан авсан нь төмсний хэрэгцээний 34,3 хувь,

94.01 га-д хүнсний ногоо тарьж 723 тн ургац хураан авч хүн амын хэрэгцээт хүнсний ногооны 8,7 хувийг дотоодын үйлдвэрлэлтээр хангаж байна.

Хөдөө аж ахуй, хүнсний салбарын бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлтийг нэмэгдүүлж, эрчимжсэн аж ахуйг хөгжүүлж, нэгжийн гарцыг сайжруулж, хүн амын гурил, мах, сүү, төмс, хүнсний ногооны хэрэгцээг аймгийн дотоодын үйлдвэрлэлээр 2015 онд багтаан бүрэн хангаж, хүртээмж, чанар, эрүүл ахуйн аюулгүй байдлыг сайжруулна.

Цаашид хөдөө аж ахуйн нэвтрүүлэх төвийн үйл ажиллагааг дэмжин өргөжүүлж, хөдөө аж ахуйн үйлдвэрлэлийг эрчимжүүлэх сургалтын бааз болгон өргөтгөн хөгжүүлнэ.

Мал аж ахуйн салбарыг эрчимтэй хөгжүүлж, нийт мал сүрэгт өндөр ашиг шим бүхий цэвэр эрлийз малын эзлэх хувийн жинг 2010 онд 20 хувьд, 2015 онд 30 хувьд хүргэн малын үүлдэр угсааг сайжруулж, ямааны тоо толгойг бууруулан ялангуяа үхэр сүргийг түлхүү өсгөх зэрэг мал аж ахуйн салбарын бүтцийг сайжруулах хөгжлийг дэмжинэ.

Аймгийн төвийн ойролцоо гахай, тахиа, мах, сүүний үхрийн, газар тариалангийн бүс нутагт үхрийн махны фермерийн аж ахуйг бий болгох, аж ахуйн нэгж иргэдийн үүсгэл санаачлагыг дэмжин мах, сүүний үйлдвэрлэлийг түүхий эдээр ханган хоршин ажиллах нөхцөлийг бүрдүүлж, хүн амын хүнсний хангамжийг нэмэгдүүлнэ.

Хээлтэгч хээлтүүлэгчийн харьцаа зохистой түвшинд хүрч жишигт тэнцсэн хээлтэгч малын нийт мал сүрэгт эзлэх хувь 50 %-д хүрсэн байна.

Бэлчээрийн болон эрчимжсэн МАА-н хосолмол загварын аж ахуйнууд бий болгохыг дэмжинэ.

Газар тариалангийн салбарыг эрчимтэй хөгжүүлэн уришлах болон усалгаатай талбайн хэмжээг нэмэгдүүлэх, үрийн болон техник, технологийн шинэчлэлт хийж, тарималын нэр төрлийг олшруулж, усалгаатай талбайн хэмжээг нэмэгдүүлж, сайн чанарын үрээр хангах замаар га-гаас авах ургацын хэмжээг нэмэгдүүлж, импортын гурил, төмс, хүнсний ногооны зах зээлд эзлэх хувийн жинг

тогтвортой нэмэгдүүлж, аймгийн хүн амын хэрэгцээт төмс, хүнсний ногооны хэрэгцээг бүрэн хангаж,зоорь, хүлэмжийн аж ахуйг бий болгоно.

Мах, сүү, хүнсний ногоог бүрэн боловсруулах үйлдвэрлэл байгуулахыг дэмжинэ.

320-оос доошгүй худаг уст цэг гаргаж, 1,4 мян га талбайг усжуулж бэлчээрийн усан хангамжийг сайжруулж, усалгаатай газар тариалангийн хэмжээг нэмэгдүүлж, 2010 он гэхэд хүн амын хэрэгцээт гурилын 100,0 хувийг аймгийн дотоодын үйлдвэрлэлтээр хангах арга хэмжээ авна.

Малчдыг хөгжүүлэх, мал аж ахуйн үйлдвэрлэлд шинжлэх ухааны ололтыг нэвтрүүлэх болон мал аж ахуй эрхлэх арга ухааны чиглэлээр малчдын дунд албан бус сургалтын нэгдсэн тогтолцоог бүрдүүлж, хөдөө орон нутгийн онцлогт тохирсон хоршоолол, нөхөрлөлийг дэмжиж хэрэгжүүлнэ.

5.6.2.Аж үйлдвэрийн бодлого:

Бизнес эрхлэх орчныг бүх талаар сайжруулж, өндөр технологт тулгуурлан стратегийн орд газруудыг ашиглаж, жижиг дунд үйлдвэрлэлийг дэмжиж, эдийн засгийн хөгжлийг эрчимжүүлэн бүтцийг сайжруулж, мэдлэгт суурилсан эдийн засгийг бий болгох санхүүгийн чадамж, хуримтлалыг бүрдүүлж, аймаг, сумдын онцлог, эрэлт хэрэгцээнд нийцсэн жижиг үйлдвэр, үйлдвэрлэл технологийн паркийг ашиглуулах, зээлээр хувьчлах замаар орон нутгийн жижиг, дунд үйлдвэрийг хөгжүүлнэ.

Хөвсгөл аймгийн хэмжээнд илэрсэн чулуун нүүрс, фосфорит, марганц, никель, алт, хаш, бал чулуу, шөрмөсөн чулуу зэрэг баялагтай.

Нүүрсний орд газруудад олборлолт явуулж, нүүрс боловсруулж, сумдын төсвийн байгууллагуудын халаалтын зуух, иргэдийн түлшний хэрэгцээг хангах

- Нүүрсний ордыг түшиглэн хийн станц барих, нүүрсийг шингэрүүлж ашиглах бодлого хэрэгжүүлнэ.

Хариуцлагатай уул уурхайг хөгжүүлж, нутгийн иргэдийн хяналттай, дэвшилтэт технологиор, битүү циклтэй фосфоритын бордоо үйлдвэрлэж, гадаадын зах зээлд нийлүүлж, ашигт малтмалаа эргэлтэд оруулна.

Аймгийн газар нутгийн хэмжээнд судлагдаагүй нөөц, илэрцийг нарийвчлан 50000 мастабын зураглал хийлгэж судлах, улмаар ашиглах боломж бүрдүүлнэ.

Барилгын материал болох цемент, шохой, ханын материал зэрэг орон нутгийн түүхий эдийн үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлнэ.

5.6.3.Боловсруулах аж үйлдвэр /мал аж ахуйн бүтээгдэхүүн, мод модон бүтээгдэхүүн, байгалийн баялаг/

Дотоодын нийт бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл, аймаг, сумын хөгжил, хүн амын хүнсний болон ахуйн хэрэгцээнд нөлөө үзүүлэх жижиг дунд үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх боломжийг бүрдүүлж, бүх талаар дэмжинэ.

Үндэслэл: 2007 оны жилийн эцсийн дотоодын нийт бүтээгдэхүүний дотор боловсруулах салбар 0,5 хувийг эзэлж байгаагийн дотор хүнсний үйлдвэрлэл голлож байна. Аймгийн хэмжээгээр томоохон эдийн засгийн хөгжилд нөлөө үзүүлэхүйц үйлдвэрлэл хөгжөөгүй.

Жижиг дунд үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх нөхцөлийг бүрдүүлж, өрсөлдөх чадварыг сайжруулж, ажлын байр шинээр бий болгох, боломжийг бүрдүүлнэ.

Боловсруулах үйлдвэрийн Хөвсгөл брэндийг буй болгож, мал аж ахуйн түүхий эд арьс шир, ноос, ноолуур, махыг 100 хувь хагас болон эцсийн бүтээгдэхүүн болгох зорилгоор энэ чиглэлийн үйлдвэрлэлийг өргөтгөх, шинэ техник, технологи нэвтрүүлэх мэргэжилтэй ажилчин, боловсон хүчин бэлтгэж, дотоодын үйлдвэрлэлийн мах, сүүний аймгийн хэрэгцээг бүрэн хангана.

Экспорт, импортын бүтээгдэхүүний тэнцвэртэй байдлыг хадгалж, дотоодын үйлдвэрлэлийг дэмжиж үндэсний тохирлын үнэлгээтэй бүтээгдэхүүний тоог нэмэгдүүлнэ.

Мод, модон эдлэлийн үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэх

Байгалийн баялаг самар, жимс, ургамал амьтны гаралтай түүхий эд боловсруулах

Хүлэмжийн болон хучлагатай тариаланг хөгжүүлэх замаар хүнсний ногооны нэр төрлийг олшруулж, хүрэлцээ хангамжийг сайжруулах

Экологийн цэвэр бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэх

Дэвшилтэт, нарийн технологи хэрэглэн түгээмэл тархацтай барилгын материалын түүхий эд боловсруулах

Гадаад зах зээлд өрсөлдөх чадвартай Хөвсгөл аймгийн брэнд бүтээгдэхүүний нэр төрлийг олшруулан, хэмжээг нэмэгдүүлнэ.

5.6.4.Аялал жуулчлал:

Үндэслэл:Хөвсгөл аймагт хоногт 1811 жуулчин хүлээн авах чадалтай 43 жуулчны бааз, 24 гэр буудал, 22 отог ажиллаж аялал жуулчлалын үйл ажиллагаа эрхэлдэг. Сүүлийн жилүүдэд ирж байгаа жуулчдын тоо 2001 онтой харьцуулахад гадаадынх 3,4, дотоодынх 4,0 дахин нэмэгдсэн.

Дотоодын жуулчдын ихэнх нь автомашинаар ирж, зориулалтын газарт байрлахгүй, далайн зах, модны хаяагаар дур мэдэн буудаллаж ил задгай гал түлж, түлш бэлтгэх зэрэг эмх замбараагүй байдал бий болгодог. Одоо байгаа жуулчны баазуудын зарим хэсэг нь байрлал стандартын бус, хэтийн бодлого чиглэлгүй баригдаж, үйл ажиллагаа эрхэлж, аймгийн хөгжилд хувь нэмэр бага оруулж, байгаль орчныг их хэмжээгээр сүйтгэдэг.

Хөвсгөл аймгийн аялал жуулчлалын салбар жилийн 4 улиралд тасралтгүй үйл ажиллагаа явуулах боломж бүрдсэн.

Цаашид аялал жуулчлалын нөөц, эх үүсвэрүүдийг зохистой ашиглан, нутгийн иргэдийн хяналтын доор байгаль орчныг хамгаалахад чиглэсэн, өвөрмөц

онцлог, шийдэлтэй, тогтвортой аялал жуулчлалыг хөгжүүлж, Хангайн бүсийн төдийгүй Монгол улсын тэргүүлэх салбар болгоно.

- “Аялал жуулчлалын хөтөлбөр”-ийг шинэчлэн боловсруулж хэрэгжүүлж, аялал жуулчлалын олон улсын маршрут, сүлжээтэй болно.
- Аялал жуулчлалын дэд бүтцийг хөгжүүлж, мэргэшсэн боловсон хүчнийг бэлтгэж, хүний нөөцийг чадваржуулна.
- Аялал жуулчлалын үйл ажиллагаа эрхлэгчдийг орон нутгийн удирдлагын мэдэлд шилжүүлэх асуудлыг шийдвэрлүүлж, төсвийн орлогын бааз суурийг бүрдүүлж, тогтвортой аялал жуулчлалын шинэ бүтээгдэхүүний нэр төрлийг олшруулах, “Мөсний баяр”-ыг олон улсын хэмжээний аялал жуулчлалын томоохон брэнд болгоно.
- Хөвсгөл, Байгаль нуур орчмын аялал жуулчлалын баазуудын харилцаа, хамтын ажиллагааг өргөжүүлж, аялалын маршрутыг баталгаажуулан, жуулчны урсгал нэмэгдүүлэх арга хэмжээ авна.
- Нүүдэлч малчдын амьдрал ахуйн уламжлал, хэв маягийг сэргээж, аялал жуулчлалын бүтээгдэхүүн болгож, үнэлэмж, үнэ төлбөртэй болгох замаар малчдын амьжиргааг дээшлүүлэх орлогын өөр эх үүсвэртэй болгох
- Улирлын хамаарлыг багасгаж, өвлийн аялал жуулчлалын бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний нэр төрлийг олшруулж, үйлчилгээний чанарыг олон улсын стандартын түвшинд хүргэж жилд дундажаар 50000-60000 жуулчдыг хүлээж авах боломж нөхцөлийг бүрдүүлнэ.

5.6.5.Шинжлэх ухаан, технологийн хөгжлийг хангана.

Хөдөө аж ахуйн салбарт сургалт, сурталчилгаа фермерийн аж ахуйг хөгжүүлэх зорилго бүхий Хөдөө аж ахуйн нэвтрүүлэх төв бүх суманд үйл ажиллагаа явуулж, мал аж ахуй, газар тариалангийн экстэйшний сургалт, дадлагажуулах ажлыг зохион байгуулж байна.

Хөдөө аж ахуйг эрчимжүүлэх, хөдөө аж ахуйн нэвтрүүлэх төвийн үйл ажиллагааны хүрээг өргөжүүлж, хөдөө аж ахуй, газар тариалангийн үйлдвэрлэлийн үр өгөөжийг дээшлүүлнэ.

Нүүрс боловсруулан шатдаг хий үйлдвэрлэх үйлдвэр байгуулж, аймгийн “Технологи” хөтөлбөр боловсруулж хэрэгжүүлэн мэдээллийг мэдлэг болгох суурийг бүрдүүлнэ.

Ашигт малтмалын нөөцийг эргэлтэд оруулан олборлох, үүний дотор өнгөт металл болох хөнгөн цагаан олборлох, баяжуулах салбарт нано-технологи нэвтрүүлнэ.

5.6.6. Дэд бүтцийн хөгжлийн бодлого:

Хувсгал аймаг дэд бүтцийн хувьд сул хөгжсөн. 2004 онд 5 сум ЦДАШ-д холбогдсон, 3 сум хөдөлгөөнт холбоотой байсан бол 2008 оны 5 дугаар сарын 1-ний байдлаар 12 сум ЦДАШ шугаманд холбогдож, 12 сум хөдөлгөөнт холбоотой, 23 сум, 1 тосгон 4 сувгийн телевизийн станцтай болж, улмаар 2008 оны эцэс гэхэд энэ үйлчилгээг бүх сум хүлээж авах боломжтой болж байна.

Цаашид дэд бүтцийг хүн ам, хэрэглэгчдийн болон эдийн засгийн хөгжлийн эрэлт хэрэгцээ, орчин үеийн шаардлагад нийцүүлэн хөгжүүлэх шаардлагатай.

5.6.6.1. Зам, тээврийн хөгжлийн бодлого:

Аймгийн хэмжээнд замын салбарт дэвшилтэт техник технологи нэвтрүүлж, агаар, авто, усан замын тээврийн үйлчилгээг хөгжүүлж, үйлчилгээний аюулгүй байдлыг хангаж, хариуцлагыг дээшлүүлж, ашиглалт үйлчилгээг сайжруулна.

Үндэслэл: Аймгийн хэмжээнд Мөрөн-Улаанбаатар, Мөрөн-Эрдэнэтийн хооронд автобус, пурган, сум хооронд суудлын автомашин, Мөрөн сумын төвд микро, таксигаар, агаараар Улаанбаатар-Мөрөн-Улаанбаатар, Улаанбаатар-Хатгал-Мөрөн-Улаанбаатарын чиглэлд нислэг үйлдэж, Хатгал-Ханхын хооронд тогтмол бус усан замын тээвэр хийдэг.

Булганы Уньт-Мөрөнгийн, Мөрөн-Хатгалын хатуу хучилттай зам, Мянганы замын хэвтээ, босоо тэнхлэгийн замд холбож, Эрдэнэт-Мөрөнгийн төмөр зам барьж, усан замын тээвэр хийж, Эрхүү-Мөрөнгийн олон улсын нислэг үйлдэнэ.

- Аймгийн байгаль, цаг уурын нөхцөлд тохирсон авто зам барих Шинэ техник, технологи нэвтрүүлж, авто зам, замын байгууламжийн чанарыг сайжруулна.

- Булганы Дашинчилэн-Архангайн Өлзийт-Хайрхан- Хөвсгөлийн Рашаант-Тосонцэнгэл-Мөрөнгийн замыг хатуу хучилттай болгож, Царам, Тариатын давааг засварлана.

- Аймгийн төв, сумдыг холбосон орон нутгийн зам, даваа, гүүрийг ээлж дараалан засварлаж сайжруулна.

- Эрдэнэт-Мөрөнгийн төмөр зам барих техник эдийн засгийн үндэслэл боловсруулж, ажлыг 2015 онд багтаан эхлүүлнэ.

- Хатгал-Ханхын усан замын тээврийн үйлчилгээг тогтмолжуулна.

- Аялал жуулчлалын олон улсын агаарын нислэгийн сүлжээнд нэгдэж, 2009 оноос эхлэн Эрхүү-Мөрөнгийн нислэгийг жигдрүүлж, Нисэх буудлыг олон улсын нислэг хүлээж авах нөхцөл боломжийг бүрдүүлнэ.

5.6.7.Эрчим хүчний салбарын бодлого

Хөвсгөл аймаг 2007 оны эцсийн байдлаар 11 сум цахилгаан дамжуулах агаарын шугамаар өндөр хүчдэлд холбогдож, 2005 онд Арбулаг, 2007 оноос Алаг-Эрдэнэ Хатгал, Чандмань-Өндөр, Цагаан-Үүр, Баянзүрх, Цагаан-Уул, Цэцэрлэг, Төмөрбулаг, Эрдэнэбулган сумдын цахилгаан дамжуулах агаарын шугам, дэд станцын барилга угсралтын ажил хийгдэж эхлэн 2008 онд Улаан-Уул, Ренчинлхүмбэ, Цагааннуур сумд холбогдсоноор Хөвсгөл аймгийн сумдын төв 100 хувь цахилгаан эрчим хүчний найдвартай эх үүсвэрээр хангагдах боломж бүрдсэн.

Хөвсгөл аймгийн багийн төв, малчдыг сэргээгдэх эрчим хүчийг ашиглах бодлого баримтлан эрчим хүчний найдвартай, хямд төсөр эх үүсвэрээр 2015 онд 100 хувь хангана.

Эрчим хүчний системийн шугамын ба зүй бусын алдагдлыг багасган эдийн засгийн үр ашгийг дээшлүүлнэ.

5.6.8.Түлш, дулаан хангамжийн салбарын хөгжлийн бодлого:

Нүүрс хийжүүлж, бага оврын халаалтын зуухуудыг түлшээр хангаж, ойг хамгаална.

Үндэслэл нь: Аймгийн хэмжээнд зөвхөн халаалтад зориулж жилд дундачаар 190,0 мянга гаруй м³ мод түлшинд хэрэглэж байгаа нь байгаль орчны тулгамдсан асуудлын нэг.

- Нүүрсийг хийжүүлж, түлшинд хэрэглэх санаачлагыг дэмжинэ.
- Аймаг, сумын халаалтын зуухны технологийг шинэчилж, Мөрөн суманд Дулааны цахилгаан станц барьж ашиглалтад оруулна.

- Нүүрснээс шингэн түлш үйлдвэрлэх, кокс-хими болон нүүрс, эрчим хүчний үйлдвэрлэл байгуулах эхлэл тавина.

Дулаан хангамжийн бодлого:

Мөрөн сумын дулааны шугам сүлжээний шинэчлэлтийг дуусгаж, халаалт тавигдаагүй сумдын халаалтын систем, тоног төхөөрөмжийг шинэчилж, бага оврын Дулааны цахилгаан станц барьж, аймгийн төвийг төвлөрсөн халаалтын системд холбож, өвлийн улиралд утаа багасгаж, агаарын бохирдлыг бууруулах арга хэмжээ авч агаар дахь азотын давхар ислийн өвлийн хоногийн дундаж агууламжийг 0.045 мг/м³, хүхэрлэг хийн өвлийн хоногийн дундаж агууламжийг 0.016 мг/м³ болгоно.

Сумдын төсөвт байгуулагуудын халаалтын системийг шинэчлэн, түлшинд нүүрс хэрэглэх технологийг нэвтрүүлж хэвшүүлнэ.

5.6.9. Усан хангамжийн бодлого:

Үндэслэл: Баянзүрх, Ренчинлхүмбэ сумд, Хатгал тосгоноос бусад сумдын төвийн иргэд ундны усны хэрэгцээг гүний худгаас хангаж, хүн амын ихэнх нь ил задгай усаар ундаалж, Цагаан-Уул сумын төвд шинээр худаг ашиглалтад орсон боловч ундны усны хэрэгцээ хангахгүй байна.

Мөрөн сум болон сумын төвийн ус түгээх техник хэрэгсэл, тоноглолыг шинэчлэн засварлаж, ундны усны стандарт техникийн нөхцөлийг хангасан усаар хэвийн ажиллагааг хангуулж, гэр хорооллын айл өрхөд цэвэр ус түгээх технологийн машинаар хангаж, аймгийн нийт иргэдийн 70 хувийг гүний уурхайн усаар хангана.

Мөрөн сумын гэр хороололд цэвэр усны төвлөрсөн шугам сүлжээ татах, ус түгээх цэгүүдийг холбож тэжээх, бохирын системийг шинэчлэн сайжруулна.

Бүх сумдын хүн амын ундны усыг гүний худгийн усаар хангаж, стандартын шаардлага хангасан шүүлтүүртэй болгоно.

5.6.10. Мэдээлэл, харилцаа холбооны технологи, шуудангийн хөгжлийн бодлого:

Үндэслэл нь: 2005 онд Булган-Мөрөн чиглэлийн 365 км урттай 12 шөрмөс бүхий Солонгос улсын Taihan компанийн шилэн кабель, түүний дамжуулах систем ашиглалтанд орсноор тухайн аймагт гар утас, өндөр хурдны интернет гэх мэт цахилгаан холбооны үйлчилгээ орох боломж нээгдсэн. Өнөөгийн байдлаар Тариалан, Их-Уул, Тосонцэнгэл, Шинэ-Идэр, Жаргалант сумд шилэн кабелийн сүлжээнд холбогдсон. 2007 оны 11 сараас Төмөрбулаг, Түнэл сумдад шилэн кабель суурилуултын ажил хийгдэж, тоног төхөөрөмж суурилагдаж, бусад 20 сум хуучны аналог системээр цахилгаан холбооны үйлчилгээ явуулдаг.

Шилэн кабель болон тоон технологид холбогдоогүй сумдыг шинэ дэвшилтэт технологид суурилсан харилцаа холбоогоор холбоожуулж, 2010 гэхэд бүх сумд, боломжтой зарим багийг интернетэд холбоно.

Багийн төв, хөдөөгийн боломжтой өрхөд утасгүй интернетийн холбоогоор хангаж, хөдөөгийн иргэдийн хэрэглээг 50 хувьд хүргэнэ.

Бүх сумдын шууданчдыг ажлын байраар 100 % хангаж, 2010 онд багтаан Хатгал, Улаан-Уул, Тариалан, Цагаан-Уул зэрэг 16 суманд электрон шуудан, нийтийн интернет, гидбрид шуудангийн үйлчилгээг нэвтрүүлнэ.

Өдөр тутмын бүх сонинг Улаанбаатараас электрон сүлжээгээр Мөрөнд шууд хэвлэж, өдөрт нь тараах, хүргэх, техник зохион байгуулалтын иж бүрэн арга хэмжээ авна.

5.6.11. Хот байгуулалт, барилгын хөгжлийн бодлого:

Хүн амыг ая тухтай суурьшин нутаглаж амьдрах зохистой, нөхцөлөөр хангана.

Үндэслэл нь: Мөрөн сум болон бусад сум, суурины хот байгуулалтын талаар ихээхэн зөрчил, гарч баригдаж байгаа барилга байгууламжийн архитектур, дизайны шийдэл, дотоод гадаад орон зай, ногоон байгууламж, зам талбайн төлөвлөлт нэгдсэн бодлогогүйгээс алдаа гарч, эмх цэгцгүй гудамж талбайтай болж, амин судас болсон инженерийн шугам сүлжээ, газар доорх байгууламжийн байдал хүндэрч байна.

2008-2010 онд Мөрөн сумын ерөнхий төлөвлөгөөг бодит байдалд нийцүүлэн шинэчилэн баталж, бүх сумдыг сумын төвийн ерөнхий төлөвлөгөөтэй болгоно.

Барилга барих технологи, арга ажиллагаанд гарч байгаа өөрчлөлтөөс шалтгаалан аймгийн Мэргэжил сургалт үйлдвэрлэлийн төвийн мэргэжлийн ажилтан бэлтгэх мэргэжлийн бүтэц, сургалтын чанарт оновчтой шинэчлэлт хийж,

мэргэжлийн залуу ажилтныг тодорхой төлөвлөгөөтэй сургаж бэлтгэх, дадлагажуулах, давтан сургах ажлыг зохион байгуулна.

Мөрөн суманд 2000 айлын орон сууц барьж, хувийн эдлэн газар байгуулах асуудлыг дэмжинэ.

5.6.11. Бүс нутаг, хөдөөгийн хөгжлийн бодлого:

Хөвсгөл аймаг Хангайн бүсэд аялал жуулчлал, эрчимжсэн мал аж ахуй, ашигт малтмал, эмийн ургамал тарих, тарьц суулгац нийлүүлэх чиглэлээр тэргүүлж, Хангайн бүсийг хөгжүүлэх хөтөлбөрийн 2015 онд хүрэх түвшинг хангана.

Сумдын онцлог байдал, газар зүйн байршлын дагуу тогтоосон бүсчлэлийн дагуу жигд дэмжин хөгжүүлнэ.

Иргэдэд хамгийн ойр төрийн үйлчилгээний нэгж болох багт байвал зохих эрүүл мэнд, боловсрол, соёл, хууль эрх зүйн чиглэлийн төрийн үйлчилгээг тогтмол чанартай явуулах нөхцөл, материаллаг баазыг бүрдүүлнэ.

ЗУРГАА. БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ БОДЛОГО:

Хөвсгөл аймгийн агаар мандал, газар, түүний хэвлийн баялаг, ус ой, ан амьтан, ургамлын төрөл зүйлийг хамгаалах, байгалийн нөөцийг зохистой ашиглах, нөхөн сэргээх, цөлжилт, гангийн нөлөөг бууруулах, химийн хорт бодис, хог хаягдлын менежментийг сайжруулах зэрэг хүрээлэн буй орчныг хамгаалахад чиглэсэн эдийн засаг, нийгэм, байгаль экологийн цогц арга хэмжээ хэрэгжүүлэх бодлого баримтална.

6.1. Байгаль орчны бохирдол, доройтолыг бууруулах бодлого:

Үндэслэл нь: Сүүлийн жилүүдэд төв, суурин газарт хүн амын төвлөрөл жил ирэх тусам нэмэгдэж орчны агаар хөрс, усны бохирдол ихсэж байгалийн өөрөө цэвэрших чанар алдагдаж, аймгийн хэмжээнд хатуу хог хаягдлын 143,5 га талбай бүхий 24 цэгтэй, хөдөөгийн айл өрх хог хаягдлаа булж устгах цэггүй ил, задгай хаяж, байгаль орчныг бохирдуулдаг.

Хог хаягдлын цэгүүдийн ихэнх нь байгаль орчны нөлөөлөх байдлын үнэлгээг хийлгүүлээгүй, хогийн цэгийн байршлыг буруу сонгосон, түүний хашилт хамгаалалт хангалтгүй зэргээс орчны хөрс, агаар цаашлаад усыг бохирдуулж, хүн малын халдварт өвчин дамжин тархах нөхцөл бүрдэж байгаатай уялдуулж дараах зорилтыг дэвшүүлж байна.

- Хог хаягдлыг боловсруулах, хүн амын эрүүл мэнд, байгаль орчинд үзүүлж буй сөрөг нөлөөг бууруулж, арилгах хог хаягдлын менежментийг боловсронгуй болгох арга хэмжээ авна.
- Байгаль орчинд халгүй арга, технологиор ахуйн болон үйлдвэрлэлийн гаралтай хог хаягдлыг цуглуулах, тээвэрлэх, ангилан ялгах дахин боловсруулах, булж устгах үйл ажиллагааг боловсронгуй болгоно.

6.2.Газрын нөөц, ашиглалтын бодлого:

Хөвсгөл аймаг 10062882 га нутагтай 5100079 га бэлчээртэй, бэлчээрийн хэв шинжээр өндөр уул, уулын ойт хээрийн бэлчээрт багтдаг нь уламжлалт, хөрсний бүтэцийн хувьд эмзэг, нилээд онцлогтой 3,5-4,0 сая хонь бэлчээх багтаамжтай, бэлчээрийн даацыг 5 жилийн давтамжтай тооцож үзэхэд 1 хонин толгойд ногдох бэлчээр байнга буурч, 2007 онд 0,9 га бэлчээр оногдож байгаа нь мал хэт ихээр олноор өсөж бэлчээрийн даац багассаныг харуулж байна.

2007 оны тайлангаар үр тарианы зориулалтаар 78 эзэмшигч 25742,4 га, төмс, хүнсний ногооны зориулалтаар 236 эзэмшигч 25742,4 га, төмс, хүнсний ногооны зориулалтаар 236 эзэмшигч 357,3 га газар эзэмшиж газрын төлбөрөөс 10,6 сая төгрөгийн орон нутгийн төсөвт оруулж байна. 17835,8 га атаршсан газар байдаг ба үүний 2732 га хүний болон байгалийн хүчин зүйлийн уршгаар хүчтэй элэгдэл орсон.

Цэцэрлэг, Цагаан-уул, Шинэ-Идэр, Бүрэнтогтох, Жаргалант, Галт, Төмөрбулаг сумдын нутаг үлийн цагаан оготны тархалттай.

Ренчинлхүмбэ, Их-Уул, Төмөрбулаг, Бүрэнтогтох, Цэцэрлэг, Рашаант суманд элсний нүүлт ажиглагдаж байна.

Ашигт малтмалын ашиглалтаар 2087,8 га, хайгуулаар 2575705 га газар талбай хамарч байгаа нь нийт нутгийн 24,9 хувь лицензтэй байна. Ашигт малтмалын олборолтын явцад газарт учирсан хохирол харьцангуй бага байгаа ч цаашид хяналт тавих шаардлагатай болсныг харуулж байна.

Аймгийн газар нутгийн 15,1 хувь нь улсын болон орон нутгийн тусгай хамгаалалттай газрын сүлжээнд орсон. Хөвсгөлийн байгалийн цогцолборт газарт 112,5 га газрыг аялал жуулчлалын зориулалтаар ашиглагддаг.

Аймаг, сумын газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөө, бэлчээрийн зохистой менежментээр мал аж ахуй эрхлэх бодлого баримтална.

Аймгийн нутаг дэвсгэрийн тал буюу 50 дугаар өргөрөгөөс хойших 5635222 га газар, Мөрөн сумын ногоон бүсийн 105600 га газрыг орон нутгийн хамгаалалтад авна.

Газрын бүртгэл мэдээллийн болон газар зүйн мэдээллийн санг бүрдүүлнэ. Энэ арга хэмжээний хүрээнд:

Аймгийн 1:1200000 масштабтай газрын зургийг тоон технологид шилжүүлэх

Төв суурин газрын 1:2000-ын масштабтай зураглал хийнэ.

Өмчилсөн газрыг барьцааны хөрөнгө болгох асуудлыг боловсронгуй болгоно.

Газрын үнэ, үнэлгээний бүсчлэлийг шинэчлэн боловсруулж, төлбөрийн үндэслэлийг оновчтой болгож, аймгийн хэмжээний Кадастрын зураглал хийж дуусгана.

Малчдын бүлэг, нөхөрлөлд бэлчээр, хадлангийн газрыг эзэмшүүлж, доройтолд орж цөлжилтийн шинж илэрсэн бэлчээрийг 2-3 жил амраах арга хэмжээ авна.

6.3.Усны нөөцийг сайжруулах бодлого:

Усны нөхөн сэлбэгдэх нөөц баялагийн хэмжээгээр усыг ашиглах, усны нөөц горимыг зохицуулахад шийдвэрлэх нөлөө үзүүлэх, сав газрын байгалийн иж бүрдлийг хамгаалах арга хэмжээ авч 879 булаг шандыг тохижуулж зохистой тогтолцоог бүрдүүлнэ.

Үндэслэл: Сүүлийн жилүүдэд цаг уур дулаарч, хүний болон технологийн үйл ажиллагааны сөрөг нөлөөллөөр ундны цэвэр усны үндсэн баялаг болох гол горхи, булаг шанд, нуур цөөрөм хатаж ширгэж, гадаргын усны хэмжээ багасч нөхөн сэргээхэд хүндэрч байна.

Аймгийн газар доорхи усны нөөц 6,95 км³, үүний ашиглаж болох боломжит нөөц 1,95 км³ байдаг.

2007 оны гадаргын усны тооллогын дүнгээр тооллогод гол горхи 780, булаг шанд-879, нуур тойром-370, рашаан -50, худаг 412, усан цахилгаан станц -1 хамрагдсны 19 гол горхи, 86 булаг шанд ширгэсэн байна.

Усны нөхөн сэлбэгдэх нөөц баялагийн хэмжээгээр усыг ашиглах, усны нөөц горимыг зохицуулахад шийдвэрлэх нөлөө үзүүлэх, сав газрын байгалийн иж бүрдлийг хамгаалах, нөхөн сэргээх эдийн засгийн зохистой тогтолцоог бүрдүүлнэ.

- Усны нөөцийн хэмжээ, чанарт эрэл хайгуул, судалгаа шинжилгээний ажлыг үе шаттай зохион байгуулж, ус ашиглалтын уламжлалт арга технологийг нэвтрүүлэх шинэлэг санаа санаачлагыг дэмжинэ.

- Ус ашиглалтын болон байгалийн бусад сөрөг нөлөөллөөс усны нөөц хомсдож, бохирдохоос урьдчилан сэргийлэх, хамгаалах арга хэмжээ авна.

- Гол мөрөн, булаг шандны ус татарч, улмаар хатаж ширгэх, усны эх үүсвэр

бохирдох зэрэг болзошгүй аюулаас урьдчилан сэргийлэх, учирсан хөнөөлийг арилгах

- Усны найдвартай эх үүсвэрээр хангагдаагүй сумдад усны нөөцийн хайгуул, судалгааны ажил хийж, усны чанарыг сайжруулах арга хэмжээг үе шаттай авч усны нөөц, чанарын өөрчлөлтөнд байнгын хяналт тавьж, ус ашиглалтын тоо бүртгэлийг зохих журмын дагуу хөтөлж, электрон мэдээллийн санд оруулна.
- Бэлчээр усжуулалтын зориулалттай төрөл бүрийн хийцийн худаг, уст цэг, услалтын системийн барилга байгууламжийг сэргээн засварлах болон шинээр барих ажлын хэмжээг нэмэгдүүлж, чанарыг сайжруулна.
- Усны нөөцийн хомсдол, доройтлоос хамгаалж, ус хураах талбайн ой, ургамлын нөмрөгийг хамгаалах, гол мөрөн, булаг шандын эхийг тохижуулах, мод бүт тарих, ургамалжуулах замаар байгалийн усны нөхөн сэргэх чадавхийг сайжруулна.
- Бороо, цас, үерийн ус зэрэг түр урсацыг хуримтлуулж тогтоох замаар байгалийн усны нөхөн сэргэх чадавхийг нэмэгдүүлж орчны бичил уур амьсгалыг сэргээнэ.

6.4.Цөлжилтөөс урьдчилан сэргийлэх, тэмцэх бодлого:

Үндэслэл: Нутаг дэвсгэрийн 40 орчим хувь нь тайгын бүслүүрт оршдог усан сүлжээний нягтшил, чийгийн хангамж сайтай, гангийн давтамж шороон шуургатай өдрийн тоо хуурай хээр, цөлөрхөг хээрийн бүслүүрт байдаг аймгуудаас цөөн давтагддаг зэрэг нь цөлжилтийг өдөөгч байгалийн хүчин зүйлсийн нөлөөлөл харьцангуй бага байдаг. Гэвч дэлхийн дулаарал, үүнээс үүдэлтэй уур амьсгалын өөрчлөлт, буруутай үйл ажиллагаанаас шалтгаалж гол горхи, жижиг нуур, цөөрөм хатаж ширгэх, бэлчээрийн ургамлын гарц муудах, хөрсний үржил шим доройтон элэгдэлд орж элсжих, зарим газар элсний нүүлт нэмэгдэх хандлага илэрч, Мөрөн, Их-Уул сумдын төвийн эргэн тойрон, Ренчинлхүмбэ сумын Товгийн түрүү зэрэг газруудад, Түнэл, Тосонцэнгэл, Төмөрбулаг, Бүрэнтогтох, Шинэ-Идэр, Арбулаг, Жаргалант сумдад газрын доройтол нэмэгдэж байна. Энэ нь 1990-ээд оноос Хөдөө аж ахуйн нэгдлүүд тарж, мал хувьд шилжсэнээр малын тоо толгой жилээс

жилд өсөж, бэлчээрийг ээлжлэн ашиглах, отор нүүдэл хийх асуудал үндсэндээ орхигдон өвөлжөө, хаваржааны хооронд буурь сэлгэхээс хэтрэхгүй болж, ихэнх худаг эзэнгүйдэн эвдэрч, усан хангамж муудаж, нэг дор олон тооны мал бэлчээрлэн хөрс ургамал талхлагдаж, төв суурин газрын ойролцоо мал бүхий иргэд бөөгнөрч байгаагаас ургамлын нөмрөг малхлагдан элсжилт жил бүр нэмэгдэж хүрээгээ тэлж байна. Мөн сүргийн бүтэц алдагдан ямааны тоо толгой давамгайлах болсноор бэлчээрийн ургамал дахин сэргэх боломж багасч бэлчээрийн доройтол жилээс жилд нэмэгдэж байна.

Мөрөн сумын эргэн тойрны 60 км орчмын доторхи ойн сан хүний буруутай үйл ажиллагаанаас болж гамшгийн хэмжээнд хүрч, налуу газар ялангуяа 30 хэмээс дээш газрын ойн модыг хавтгайруулан огтолсноос ус тогтоох, хөрс хамгаалах байгалийн зохицолдолгоо алдагдаж салхи, усны нөлөөгөөр хөрсний үржил шимт давхарга устаж, эвдрэл элэгдэлд орж жижиг гол, горхины усан хангамж дутагдан тасарч ширгэхэд хүрсэн байна. Энэ бэрхшээлийг арилгах зорилгоор:

Байгаль, цаг уурын өөрчлөлт хүний хүчин зүйлийн нөлөөллийн сөрөг үр дагавар болох цөлжилт, элсжилтээс урьдчилан сэргийлэх, үүнээс үүсэх хор уршгийг багасгах, сааруулах удирдлага зохион байгуулалтын арга хэмжээ авна.

- Элсжилт үүссэн голомт, шинээр үүсэж болзошгүй газруудын байршил, талбайн хэмжээг тогтоож, шалтгааныг тодорхойлох судалгаа хийж, үнэлгээ тогтоох ажлыг мэргэжлийн байгууллагуудын дэмжлэгтэй 2010 онд багтаан хэрэгжүүлнэ.

- Экологийн тэнцлийг хангах шинэ менежмент нэвтрүүлж, цөлжилт ихтэй бүсийг ургамалжуулж, ойжуулах, усан сан байгуулах, баг бүрт худаг гаргах зэргээр усжуулах, бэлчээрийг сайжруулах цогц арга хэмжээ авч, Мөрөн сумын Экологийн карт боловсруулж 2010 онд багтаан мөрдүүлнэ.

- Цөлжиж элсжиж байгаа газрыг нөхөн сэргээх практик арга хэмжээг хэрэгжүүлэх боломжийг бүх талаар бүрдүүлнэ.

- Цөлжилт элсжилттэй тэмцэх иргэд, аж ахуйн нэгж байгууллага, иргэний

нийгмийн болон ТББ-ын үүсгэл, санаачлагыг бүх талаар дэмжиж, тэдний оролцох оролцоог нэмэгдүүлж, сургалт, сурталчилгааны хүрээг өргөжүүлэх урамшууллын оновчтой механизмыг нэвтрүүлнэ.

- 2009 онд багтаан цөлжилтөөс хамгаалах аймаг, сумын хөтөлбөр боловсруулж, батлуулан мөрдөж, төв, суурин газрын цэцэрлэгжүүлэх, зүлэгжүүлэх, мод, бут суулгах, салхинаас хамгаалах ойн зурвас байгуулах ажлыг үе шаттайгаар хэрэгжүүлнэ.

- Бэлчээрийн эдэлбэр газрыг сэлгэн ашиглах, өнжөөх, даац багтаамжид тохируулан ашиглах, бэлчээр хамгаалах иргэдийн нөхөрлөл байгуулах зэрэг уламжлалт болон дэвшилтэт арга туршлагад түшиглэсэн тогтвортой менежментийг хэрэгжүүлнэ.

6.5. Ойн нөөцийг сайжруулах бодлого:

Үндэслэл: мгийн ойн сан-4208965 га, ойн талбай 3633254 га, ойн бус талбай 375711 га, ойрхог чанар 41,85 хувьтай байна.

Нийт талбайн байгалийн ой-3319747 га, таримал ой-50 га, бут сөөг-133067 га, шатсан ой 150391 га, огтолсон 9395 га, ойжуулсан 394 га, цэвэрлэгээний огтлолт хийх 3723800 га, арчилгааны огтлолт хийх талбай 35974 га, ойжуулах талбай 22716 га, байгалийн сэргэн ургалтад туслах талбай 58433 га, ойн сангийн нийт нөөц 481349940 шоо метр, ойн сангийн нийт нөөцийн 87,3 хувь болц гүйцсэн хөгшин ой, 0,14 хувь нь залуу ойд хамаарч байна.

Сум бүрт 1-2 хөрөө рам ажиллаж, жилд 190 мян. М3 гаруй түлээ, 8000 м3 хэрэглээний мод огтолж түлш болон ахуйн хэрэгцээнд хэрэглэж байгаа нь байгаль экологийн гамшгийн хэмжээнд тооцогдохоор болсон.

Энэ хүндрэлээс гарах зорилтын хүрээнд:

Экологийн тэнцвэр, тогтвортой хөгжлийн шаардлагад нийцүүлэн ойг хамгаалах, зохистой ашиглах, нөхөн сэргээх чадавхийг дээшлүүлж байгаль

орчин, ойн талаар төрөөс баримтлах бодлогын зорилтууд, тэдгээрийг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны чиглэлийг тодорхойлж хэрэгжүүлнэ.

- Ойн талбайн өөрчлөлтийг сансраас тандан судлах, газарзүйн мэдээллийн системийг ашиглан ойн зураг үйлдэх техник, тоног төхөөрөмжөөр хангаж, ойн арчилгаа, цэвэрлэгээ ойн мэргэжлийн болон ойн санг гэрээгээр эзэмшиж байгаа нөхөрлөл, аж ахуйн нэгж байгууллагад түшиглэн ажил эрхлээгүй нутгийн иргэдийг хамруулан гүйцэтгэнэ.

- Ойн нөөцийг зүй зохистой, хаягдалгүй технологи ашиглах, нөхөн сэргээж, үржүүлэх чиглэлээр ажиллах жижиг, дунд үйлдвэрлэл эрхлэгчдийн үйл ажиллагааг дэмжин урамшуулж, ой модны ашиглалтын түвшинг дээшлүүлэх, бүтээгдэхүүний нэр төрлийг олшруулах, чанарыг сайжруулах, мод модон бүтээгдэхүүний дотоодын хэрэгцээг хангахад чиглэсэн арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ. Энэ зорилтын хүрээнд:

Жилд бэлтгэх модны хэмжээг ойн даацтай нь уялдуулан сум бүрээр тогтоож мөрдөнө.

Мод бэлтгэсэн талбайн байгалийн аясаараа сэргэн ургах нөхцөлийг бүрдүүлж, ойн санг нутгийн иргэдэд гэрээгээр эзэмшүүлэх ажлыг эрчимжүүлж, ашиглалтын насанд хүрээгүй модыг огтлох үйл ажиллагааг таслан зогсоох арга хэмжээ авна.

Хөдөөгийн малчид, иргэдийн өргөн хэрэгцээний модон эдлэл, гэрийн мод үйлдвэрлэх уламжлалт аргыг орчин үеийн технологитой хослуулан орон нутагт жижиг, дунд үйлдвэр байгуулахыг дэмжинэ.

Ойн дагалт баялагийг бэлтгэж ашиглах заавар, зөвлөмж, гарын авлага боловсруулж мөрдүүлэх ба өрхийн орлогыг нэмэгдүүлэхэд дэмжлэг үзүүлнэ.

Мод, бүт сөөгний үр бэлтгэх, тарьц суулгац үржүүлэх ажлыг эрчимжүүлж, гол мөрний эх, мод бэлтгэсэн талбай, хортон, түймэрт нэрвэгдсэн талбайг эхний ээлжинд ойжуулах, аймгийн төв, сум суурины орчныг ногооруулах арга хэмжээг хэрэгжүүлэх ажлыг үе шаттай зохион байгуулна. Энэ зорилтын хүрээнд:

Үрийн модыг тусгаарлах, мод, сөөгний үр бэлтгэх, үрийн байнгын нөөцтэй болох санаачлагыг дэмжинэ.

Хот цэцэрлэгжүүлэлтэд шаардагдах тарьц, суулгац бойжуулах мод үржүүлгийн газар байгуулж, жилд 1000,0 мянган га-гаас доошгүй ойг нөхөн сэргээх ажлыг зохион байгуулж, 2015 оны эцэст 7000 га ойг нөхөн сэргээнэ.

Иргэд сайн дурын үндсэн дээр нэгдэж аж ахуйн нэгжийн хэлбэрээр ойн баялагийг арчлан хамгаалах, нөхөн сэргээх үйл ажиллагаа явуулах хөдөлгөөнийг дэмжиж, тэднийг чадваржуулж, иргэн, аж ахуйн нэгжийн өөрийн хөрөнгөөр тарьж ургуулсан ойн санг зохистой ашиглах арга хэмжээ авна.

- Байгал хамгаалах, ойжуулах чиглэлээр хэрэгжиж байгаа олон улсын төсөл, хөтөлбөрүүдтэй хамтран боловсон хүчин, иргэдийг чадваржуулан, хариуцлагыг өндөржүүлнэ.

6.7.Биологийн төрөл зүйл, ашиглалт хамгаалалтын одоогийн байдал, хэтийн төлөв.

Үндэслэл: Аймгийн нутаг дэвсгэрт 65 зүйлийн хөхтөн, 256 зүйлийн шувуу 22 зүйлийн загас, 3 зүйлийн хоёр нутагтан, 5 зүйлийн мөлхөгчид, дээд ургамал 2100 гаруй, доод ургамал 1900 орчим зүйл тэмдэглэжээ.

Эдгээрээс 34 зүйлийн хөхтөн, 28 зүйлийн шувуу 17 зүйлийн загас ангуурын ач холбогдолтой бөгөөд дээд доод ургамлаас 800 гаруй зүйл нь ямар нэгэн байдлаар хүний хэрэгцээнд хэрэглэдэг ашигт ургамалтай.

Олон жилийн хяналтгүй хулгайн ангийн ор уршиг, хүний бруутай үйл ажиллагаа, тодорхой бус шалтгааны улмаас зарим биологийн төрөл зүйлийн нөөц, тоо толгой тархац нутгийн хэмжээ багасах, зарим газарт устаж үгүй болж байна. Мөн буруу ашиглалтаас шалтгаалан вансэмбэрүү, монгол худагана, алтан гагнуур, толбот саадган цэцэг, алтайн сонгино, монгол хүрээмэг зэрэг ургамлын тархац, нөөц тасралтгүй багасах хандлагатай байна.

Ховор, ховордож байгаа амьтан ургамлын нөөцийг хамгаалах өсгөн үржүүлэх ажлыг шинжлэх ухааны үндэстэй зохион байгуулж тархац, нөөц, тоо толгойн хэмжээг нэмэгдүүлж, зохистой ашиглалтыг иргэн аж ахуйн нэгж байгууллагын үйл ажиллагаанд төлөвшүүлж, хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг хангуулж, иргэдийн оролцоог нэмэгдүүлнэ.

- Амьтан ургамлын аймгийг хамгаалах ажилд оролцох иргэдийн оролцоог нэмэгдүүлэх арга хэмжээг боловсронгуй болгож, агнуурын ан амьтдын тархац, тоо толгойн хэмжээг тогтоож, өсөлт, бууралтад нөлөөлж байгаа хүчин зүйлийг тооцон хянаж, зарим ан амьтан, ургамлыг өсгөн үржүүлэх ажил зохион байгуулна.

- Баданга хүдэр, тарвага, халиун буга, тул загас, Хорьдол сарьдагийн ДЦГ-т аргал хонийг үржүүлэх газар байгуулна.

- Хорьдол сарьдагийн нужрууны ноён оргил Дэлгэрхаан уул, Даян дээрхийг төрийн тахилгатай болгох асуудлыг шийдвэрлүүлнэ.

- Зарим ховордсон болон эмийн ургамлыг тарималжуулах туршилт, судалгааны цэгүүдийг байгуулан, зарим эмийн ургамлын болон чацарганы плантаци байгуулна.

Агнуур зохион байгуулалтыг 2010 онд багтаан хийж, байгаль хамгаалагч, идэвхитэн байгаль хамгаалагч, анчдын оролцоотойгоор жил бүр тодорхой газар нутгуудад хяналтын тооллого хийж, ойн ан байгалийн баялаг ургамал хамгаалах ажлыг иргэдийн нөхөрлөл байгуулах, тэдэнд байнгын дэмжлэг үзүүлэх, сургалтанд хамруулан үйл ажиллагааг нь дэмжинэ.

3.8. Агаарын бохирдолыг арилгах бодлого:

Хөвсгөл аймагт агаарын бохирдол аймгийн төв Мөрөн суманд илэрч байна. Агаарын бохирдлыг иж бүрэн хэмжих багаж хэрэгслэл байдаггүйгээс нэг хүнд ногдох нүүрсхүчлийн давхар ислийн ялгаралтыг тооцдоггүй зөвхөн азотын эсэл, хүхрийн эслийг хэмждэг.

1990-2007 оны жил бүрийн агаар дахь азотын давхар исэл, хүхэрлэг хийн өвлийн хоногийн дундаж агууламжийн үзүүлэлтийг зэрэгцүүлж үзэхэд: Агаар дахь хүхэрлэг хийн өвлийн хоногийн хамгийн өндөр байдаг дундаж агууламж 1990-2007 он тус бүрээс 2006, 2007 онд бага зэрэг буурсан байгаа нь агаарын бохирдолтод нүүрс, түлээний шаталтын нөлөөлөл их нэмэгдээгүй байгааг харуулж байна. Агаар дахь азотын давхар ислийн өвлийн хоногийн дундаж агууламж 2003 оноос өсч, сүүлийн 3 жилд 1990, 2000 оны түвшингээс 2,2-2,5 дахин өссөн байна. Энэ нь олон төрлийн хэт хуучирсан, бензин шатахууны алдагдал ихтэй машин, эмх замбраагүй баригдаж үйл ажиллагаа эрхэлж буй шатахуун түгээх станцуудын шатахууны алдагдлаас нөлөөлж, агаарын бохирдлоор өвлийн улиралд Монгол улсад Улаанбаатар хотын дараа орж байна. Агаарын бохирдлыг бууруулах зорилтын хүрээнд:

Агаарын бохирдлыг хэмжих аргыг боловсронгуй болгож, багаж хэрэгслэлээр хангаж, бохирдлыг бууруулах арга хэмжээ авна.

- Тээврийн хэрэгслэлийн чанарыг сайжруулж, утаа багатай тээврийн хэрэгслэлийг хөдөлгөөнд оролцуулж, ШТС-уудын үйл ажиллагаанд хяналт тавьж, шатахууны ууршилтыг зогсоох арга хэмжээг авна.
- Агаарын бохирдлын элементийн хэмжилт хийж боловсруулалт, дамжуулалтыг боловсронгуй болгож, нүүрсийг хийжүүлэх, хагас кокс болгон боловсруулах ба байгалийн хийг хэрэглэх, гибрид болон бүрэн шаталттай түлш хэрэглэдэг автомаишны ашиглалтыг урамшуулах, гэр хороололын дахин төлөвлөлтийг хэрэгжүүлэх зэрэг арга хэмжээ авч Мөрөн суманд агаарын чанарын харуул шинээр нэмж байгуулан сүүлийн үеийн тоног төхөөрөмжөөр хангаж, Мөрөн сумын агаарын бохирдлыг арилгана.
- Агаар, хөрсний чанарын төлөв байдлыг аймагтаа тодорхойлох боломжийг бүрдүүлж, хэвийн ажиллуулж, холбогдох арга хэмжээ авна.
- Уурын зуухны болон айл өрхийн утаа ялгаралтыг багасгах оновчтой арга хэмжээ авч хэрэгжүүлнэ.

БАЙГУУЛЛЫН ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО

Аймгийн Мянганы хөгжлийн зорилттой уялдсан эдийн засаг, нийгэм, байгаль орчны тогтвортой хөгжлийн бодлого болох хөгжлийн хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхэд төрийн бүх шатны байгууллагуудын тогтвортой үйл ажиллагаа, төрийн албан хаагчдын ур чадвар, хариуцлага, санаачлагыг сайжруулна.

Үндэслэл:Төрийн захиргааны болон үйлчилгээний байгууллагууд, хяналтын байгууллагын үйл ажиллагаа ард иргэдийнхээ эрэлт хэрэгцээг бүрэн хангаж чадахгүй байна.

Улс төр боловсролын Хөвсгөл аймаг дахь салбараас АНУ-ын Азийн сангийн дэмжлэгтэйгээр Төрийн үйлчилгээ-Иргэдийн мониторинг төслийн үр дүнгээр нийт 527 мэдээлэл ирснээс хүнд суртал, иргэдийг чирэгдүүлсэн 428, авилгын тухай 99 мэдээлэл ирсэн байна. Нийт мэдээлэл, гомдлын 25,9 хувийг сургууль, цэцэрлэг, боловсрол, соёлын газар, 19,4 хувийг эмнэлэг, 14,8 хувийн цагдаагийн байгууллага, 9,3 хувийг ИБМА, 7,9 хувийг МХГ, 6,8 хувийг сумдын ЗДТГ, Газрын алба, Шүүх, Хөдөлмөр халамж үйлчилгээний хэлтэс, багийн засаг дарга нар болон бусад төрийн байгууллагууд эзэлсэн байгаа төрийн байгууллагын үйл ажиллагаанд тогтсон хэв шинжийг өөрчлөх шаардлагатай болсныг харуулж байна. Энэ зорилтын хүрээнд:

7.1. Хууль, эрх зүйн хэрэгжилтийг хангах бодлого:

Төрийн албан хаагчдыг чадваржуулж, иргэдэд төрийн үйлчилгээг ил тод, хүртээмжтэй, шуурхай, жигд хүргэх боломжийг бүх талаар бүрдүүлнэ.

- Төрийн үйлчилгээг хүртээмжтэй, ил тод болгох
- Аймаг, сумдын төрийн захиргааны болон үйлчилгээний бүх шатны байгууллага орон нутгийн мэдээ, мэдээлэлийг боловсронгуй болгон чанаржуулж, бодлогын арга хэмжээг шинжилгээ, судалгаатай явуулах нөхцөлийг бүрдүүлнэ.

- Хууль, тогтоомж, төрийн захиргааны байгууллагын шийдвэрийг бүрэн хэрэгжүүлэх тогтолцоог бүрдүүлнэ.

7.2. Төрийн захиргаа, төрийн албаны шинэтгэлийн бодлого:

Ардчилсан, ил тод, харилцан хяналттай, хууль дээдэлсэн, иргэдийн эрх ашигт нийцсэн шийдвэр гаргах, түүнийг хэрэгжүүлэх удирдлагыг боловсронгуй болгож, төрийн үйлчилгээг хэрэглэгчдийн эрх ашиг, эрэлт, хэрэгцээ, шаардлагад нийцүүлэн хүргэх чадвартай болгон шинэчлэх бодлого хэрэгжүүлнэ.

- Төрийн жинхэнэ албан хаагчдыг намын харъяалалаас түтгэлзүүлж, төрийн албан хаагчдын хариуцлагыг өндөржүүлнэ.
- Төрийн бүх шатны байгууллагын удирдлага, хэлтэс албадын дарга, хариуцлагатнууд албан хаагч, үйл ажиллагаагаа олон нийтэд тайлагнах, тэдний өмнө хариуцлага хүлээх чадвартай байх тогтолцоог бүрдүүлж, иргэдийн сэтгэл ханамжийг 70-аас доошгүй хувьд хүргэнэ.
- Төрийн зарим чиг, үүргийг хувийн хэвшил болон төрийн бус байгууллагаар гүйцэтгүүлэх боломжийг бүх талаар хангаж хэрэгжүүлнэ.
- Ойр байршилтай сумдыг засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн хувьд нэгтгэж томсгох арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ.
- Багийг төрийн үйлчилгээг иргэдэд хүргэх төрийн захиргааны хамгийн анхан шатны нэгжийнх нь хувьд 2010 онд багтаан бүх талаар тусгай хөтөлбөр, төлөвлөгөө боловсруулан баталж, үүний дагуу төрийн үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг дээшлүүлж, хөдөө орон нутгийн иргэдэд төрийн үйлчилгээг шуурхай хүргэх боломж нөхцөлөөр хангана.
- Нутгийн өөрөө удирдах ёсны байгууллагыг нутаг дэвсгэрийн хөгжлийн асуудлыг бие даан шийдвэрлэх чадвартай болгон хөгжүүлэх боломжийг бүрдүүлж, шийдвэр гаргах түвшинд эмэгтэйчүүдийн оролцоо, эзлэх хувийн жинг нэмэгдүүлэх боломжийг бүрдүүлнэ.

Төрийн бүртгэл, мэдээллийн тогтолцоог шинэчилж, бодитой

үнэн зөв, үнэмшилтэй цахим мэдээллийн тогтолцоо, сан байгуулна.

Үндэслэл: Аймгийн хэмжээнд гарч байгаа олон төрлийн мэдээ тайлан байгаа боловч, итгэлтэй үнэн зөв мэдээлэл хомс, гарсан мэдээ, тайлан зөрүүтэй, үндэслэлгүй байгаагаас бодит байдлыг дүгнэх, бодлого тодорхойлоход хүндрэл учруулдаг.

Аймгийн хэмжээнд хүн амын бүртгэл, мэдээллийн тогтолцоог 2008 онд багтаан боловсронгуй болгох арга хэмжээ авч 2009 оны 1 дүгээр сарын 1-ний байдлаар бүх тоон мэдээллийн үзүүлэлтийг нэг тоотой болгоно.

- Мэдээллийн нэгдсэн сан бүрдүүлнэ.
- Баг, сум, аймгийн түвшинд гаргаж буй мэдээ, судалгааны үнэн зөвийг хангуулж, төрийн бүртгэлийг цахим хэлбэрт бүрэн шилжүүлж, төрийн бүртгэлд бүртгүүлснийг батлах баримт бичгийг компьютерт уншигдахаар болгон, бусад төрлийн цахим баримт бичигтэй хоршин хэрэглэдэг болгож, Devinfo 5.0 программыг аймаг, сумын түвшинд нэвтрүүлнэ.
- Иргэний баримт бичгийг цахимжуулна.
- Мөрөн сум, зарим суурин газрын хаягийн бүртгэлийг шинэчлэн, шифр, кодын нэгдсэн тогтолцоог улсын хэмжээнд бий болгож, хаягжуулна.
- Нэг иргэн-нэг бүртгэл хөтөлбөр боловсруулан хэрэгжүүлж, иргэн бүрийг бүртгэлд хамруулна.

7.3. Хүн амын аюулгүй байдлын бодлого

Аймаг, сумдын түвшинд уламжлалт бус аюулаас урьдчилан сэргийлэх болон байгалийн гамшиг, болзошгүй аюул, ослоос хүн амыг хамгаалах, урьдчилан сэргийлэхэд чиглэсэн арга хэмжээ авч хэрэгжүүлнэ.

- Байгалийн гамшиг, ослоос хамгаалах, элдэв халдварт өвчин тархах аюулаас сэрэмжлэх боломжийг бүрдүүлсэн байна.
- Зах зээлд гадаадаас нийлүүлж байгаа бараа, хүнсний болон эмийн

бүтээгдэхүүний чанар, аюулгүй байдлыг орон нутагт хангуулахад төрийн байгууллагуудын уялдаа холбоог сайжруулж, иргэдийг идэвхижүүлэх бодлого барина.

7.4. Гадаад бодлого:

Аймаг, орон нутгийн эдийн засаг, нийгмийн хөгжилд эерэг нөлөө үзүүлж, үйлчлэхүйц хөгжлийн гадаад таатай орчинг бүрдүүлнэ.

Үндэслэл: Хөвсгөл аймаг АНУ, Герман, БНСУ, Тайвань, ОХУ, Вьетнам, Япон, Кувейт, Сингапур, Макао зэрэг улсад аймгийн төрийн болон төрийн бус байгууллага, бизнесийн салбарын төлөөлөгчид айлчилж, үзэсгэлэн яармагт оролцох, харилцан түншлэл, хэлхээ холбоо тогтоох, туршлага судлах, солилцох чиглэлээр ажиллаж байна.

Аймгийн гадаад харилцааг эдийн засаг, нийгмийн хамтын ажиллагааны баримжаагаар өргөжүүлж, хөрш орнуудын болон олон улсын зах зээлийн боломжийг илүүтэй татах, ашиглах хил залгаа бүс нутгийн муж, районуудтай сайн хөршийн уламжлалт харилцааг бүх талаар өргөжүүлэх замаар орон нутгаа хөгжүүлэх боломж бүрдүүлнэ.

Гадаад хамтын ажиллагаа, түншлэлийг өргөжүүлэх боломжийг бүх талаар бүрдүүлж, хөрш орнууд болон өндөр хөгжилтэй улс, орнуудтай харилцаа тогтоох, аймгийг сурталчлах, таниулах замаар гадаадын хөрөнгө оруулалтыг татах бодлого баримтална.

Ханхын хилийн гарцыг өргөтгөж, байнгын ажиллагаатай, олон улсын боомт болгоно.

7.5. Батлан хамгаалах салбарын бодлого:

Үндэслэл: Аймгийн хэмжээнд хүн амын тоо өсч байгаа боловч цэргийн насны залуучуудын тоо тоо, бэлтгэл офицерүүдийн тоо жилээс жилд буурсан.

Сүүлийн 5 жилд цэргийн албанд татагчдад хийсэн эмнэлгийн урьдчилсан үзлэгээр 18263 эрчүүд орсны 10824 буюу 59,3 хувь нь ямар нэг эмгэг өвчтэй гарч цэргийн албанд тэнцээгүй байна. Өвчний назологоор мэс засал, мэдрэл, дотрын өвчнөөр тэргүүлж байна.

Цэргийн албыг биеэр дүйцүүлэн хааж байгаа иргэдийг зөвхөн ой түймрийн эргүүлд явуулах, түймэр унтраах ажилд оролцуулах төдийхнөөр ашиглаж, бүтээн байгуулалтын дорвитой арга хэмжээ зохион байгуулж чадахгүй, иргэдэд эх оронч үзэл, хүмүүжил төлөвшүүлэх ажил дутмаг байгаагаас цэргийн насны залуучуудад түүх, соёл, өвөг дээдсийнхээ баатарлаг үйлсийн тухай мэдлэг, бахархал олгох арга барил дутагддаг.

Төв, суурин газруудад нэг бүрийн хамгаалах хэрэгсэл, аврах ажиллагаа явуулах хүч хэрэгсэл хангалтгүй, хяналтын багаж хэрэгсэл байхгүй, нийтийн хамгаалах хэрэгсэл тоноглогдсон хорогдох байр, байгууламжууд байхгүй зэргийг харгалзан батлан хамгаалах арга хэмжээний хүрээнд:

Аюулгүй байдлын шинэ орчны өөрчлөлт, аймаг, сумдын хөгжлийн стратегид өөрийгөө хамгаалах чадавхи, боломж, иргэн-цэргийн харилцааны төлөвшилт, орон нутгийн тогтвортой хөгжлийн бодлого, нийгмийн ашиг сонирхлыг эрхэмлэн дээдэлсэн, орон нутгийн өөрийгөө хамгаалах, эдийн засаг, нийгмийн хөгжлийн чадавхийг нэмэгдүүлж, иргэний нийгэмд дэмжлэг үзүүлэх замаар батлан хамгаалах нэгдмэл тогтолцооны цогц байдлыг бүрдүүлнэ.

- Үндэсний үзэл, хүмүүжлийг иргэдэд төлөвшүүлэх, эрүүл мэнд, боловсролыг дээшлүүлэх, нийгмийн тогтвортой байдал, иргэдийн амгалан тайван аж төрөх нөхцөлийг хангах орон нутгийн бүтээн байгуулалтад дэмжлэг үзүүлэх орон нутгийн хамгаалалтын тогтолцоог бүрдүүлж, төлөвшүүлнэ.

- Орон нутгийн засаг захиргаа, нутаг дэвсгэр, эдийн засаг, хүн ам, нийгмийг нэгдсэн бодлогоор батлан хамгаалах үйл ажиллагаанд бэлтгэх, гадны төдийгүй дотоодын учир болзошгүй гамшиг ослоос урьчилан сэргийлэх, хамгаалахад бэлтгэнэ.

- Залуу үеийг бүх талаар эрүүлжүүлэх, өндөр боловсрол, мэдлэг, чадвар олгох, зэвсэгт хүчний байнгын болон дайчилгааны нөөц бие бүрэлдэхүүний чаарыг сайжруулах, нийт иргэдийн цэрэг, залуучуудаар бахархах сэтгэлгээг төлөвшүүлнэ.

- Аюулгүй байдлын шинэ орчин нөхцөл, улсын дайчилгааны төлөвлөгөөтэй уялдсан аймаг, сумын цэргийн дайчилгааны төлөвлөгөөг шинэчлэн боловсруулж жил бүр тодотгон хэрэгжүүлнэ.

НАЙМ. БОДЛОГЫН ХЭРЭГЖИЛТИЙН ГОЛ ҮР ДҮН, ТҮҮНИЙГ ХАНГАХ МЕХАНИЗМ

8.1.Хөвсгөл аймгийн Мянганы хөгжлийн зорилтын үзүүлэлтийн 2008-2015 онд хүрэх түвшин:

Үндэсдэл нь: Мянганы хөгжлийн зорилтуудын 2007 оны хэрэгжилт, хүний хөгжлийн түвшингээр Монгол улсын хэмжээнд Хөвсгөл аймаг хамгийн сүүлд байгаа нь хангалтгүй анхаарал татаж байна.

Аймгийн эдийн засаг, нийгмийг 2008-2015 онд хөгжүүлэх хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж, Мянганы хөгжлийн зорилтуудын шалгуур үзүүлэлтийг бүрэн хангаж, Хүний хөгжлийн индекс, Мянганы хөгжлийн түвшингээр Монгол улсад эхний 10 –т багтана. Энэ зорилтын хүрээнд:

- Үйлдвэрлэл, үйлчилгээ хөгжүүлэх боломж, нөхцөлийг бүх талаар бүрдүүлж, өрхийн үйлдвэрлэлийг дэмжих бодлого баримтлан, эдийн засгийн өсөлтийг хангаж, ажлын байр бий болгож, хүн амын ядуурлыг 2 дахин бууруулах;

- Хүний хөгжлийн индекс 0,780 болох;

- 5 хүртэлх насны хүүхдийн эндэгдлийг 2007 оныхоос 28,3 хувиар, хүний дархлал хомсдолын вирус, дархлалын олдмолын халдварын тархалтыг зогсоох;

- Жендэрийн мэдрэмжтэй бодлого хэрэгжүүлэх;

- Сургуулийн насны хүүхдийг бага боловсролд бүрэн хамруулж, сургалтад хамрагдвал зохих хүүхдийг бүрэн хамруулж, сургалтын чанарыг стандартын түвшинд хүргэх;

- Ерөнхий боловсролын сургуулийг 12 жилийн тогтолцоонд шилжүүлж, сургалтын олон хувилбарт төлөвлөгөө, хөтөлбөрүүдийг боловсруулж хэрэгжүүлэх;

- Эдийн засаг жилд дундажаар 15,0 -аас доошгүй өсч, нэг хүнд ногдох дотоодын нийт бүтээгдэхүүнийг 3,0 саяас доошгүй төгрөгт хүргэх;
- Ашигт малтмалын олборлолтын хэмжээг нэмэгдүүлж, дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд боловсруулах салбарын эзлэх хувийн жинг 5,0 хувьд хүргэж, өндөр технологи нэвтрэн өрсөлдөх чадвар дээшлэх;
- Нүүрсний илэрц, ордуудыг шинээр ашиглаж, ашиглалтын технологийг боловсронгуй болгож, дулааны хэрэгцээнд шингэн болон хийн түлш өргөнөөр хэрэглэх бодлогыг үе шаттай хэрэгжүүлэх;
- Аялал жуулчлалын хүрээг өргөжүүлж, хугацааг уртасган, жилд 15,0-20,0 мянган жуулчин хүлээн авах;
- Жижиг, дунд үйлдвэрлэлийн хөгжлийн таатай орчин бүрдүүлж, ажилгүйдлийг 2007 оныхоос 3 дахин буурах;
- Аймгийн төвийн гэр хороололын 30,0-аас доошгүй өрх төвлөрсөн шугам сүлжээнд холбогдож, аймгийн хэмжээнд жилд дундажаар 250-иас доошгүй өрх орон сууцны нөхцөлөө сайжруулах;
- Хөдөө аж ахуйн үйлдвэрлэлийг эрчимжүүлж, чанарыг сайжруулж, үр ашгийг дээшлүүлж, хүн амын хүнсний бүтээгдэхүүний хангамж сайжирч, хэрэгцээт мах, махан бүтээгдэхүүн, сүү, сүүн бүтээгдэхүүн, гурил, төмс, хүнсний ногооны хэрэгцээг аймаг дотооддоо бүрэн хангах
- Дэд бүтийн салбарт томоохон зорилтуудыг хэрэгжүүлж, хатуу хучилттай замын урт- 550-ас доошгүй км-т хүрч, Хангайн бүсийн хэвтээ босоо тэнхлэгийн замыг сайжруулж, Уньт-Мөрөнгийн хатуу хучилттай замыг 2010 онд багтаан ашиглалтад оруулж, олон улсын нислэг хүлээн авч, Эрдэнэт-Мөрөнгийн төмөр замыг барьж эхэлнэ.
- Аймгийн бүх сум байнгын цахилгаантай болж, бүх баг, малчин өрх нар, салхины эрчим хүчээр бүрэн хангагдана.
- Аймгийн дотоодын хөгжлийн бүсүүд болон сумдын хөгжил сайжирснаар аймгийн төвийн хүн амын төвлөрөл саарч, төв рүү чиглэсэн шилжих хөдөлгөөн багасах
- Гэр бүл бэхжиж, хүн амын тоо өсөх, гэр бүлийн хүчирхийллийг арилгах цогц арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх.
- Хамран сургалтын бохир жин бага боловсролд-100, дунд ангид 100,0 суурь боловсролд 90,0 хувьд тус тус хүрэх
- Олон улсын жишигт нийцсэн болон түүнд ойртсон, төрийн болон төрийн бус өмчийн ерөнхий боловсролын загвар цогцолбор сургууль бий болгох

- Баг, өрхийн эмнэлгийн тогтолцоо бүрэн төлөвших
- Аймаг, сумын эмнэлгүүд 100 хувь эмчилгээ, оношилгооны тоног төхөөрөмжөөр хангагдаж, сумдаас оношилгоо, эмчилгээнд гадагшаа зорчигдын тоо 50-иас доошгүй хувь буурах
 - Үйлчлүүлэгчийн эрэлтэд нийцсэн Европ болон уламжлалт эмчилгээний цогцолбор төвийг байгуулан ажиллуулж, Улаанбаатар болон гадаад явж эмчилгээ, оношилгооны үйлчилгээ авдаг иргэдийн тоог эрс бууруулах
 - Өвчний түүхийг бүрэн цахим картад шилжүүлэх
 - Мөрөн сумын агаарын бохирдлыг бүрэн арилгаж, хог хаягдлын цогц менежментийн үйл ажиллагааг аймгийн хэмжээгээр хэрэгжүүлэх замаар орчны бохирдлын эх үүсвэрийг багасгаж, ил задгай хоггүй аймаг сум, болох
 - Тусгай хамгаалалттай газар нутгийн сүлжээг өргөжүүлж, 2015 он гэхэд нийт газар нутгийн 30 хүртэл улсын тусгай хамгаалатад, 57,0 хувь буюу 5,7 сая га газрыг орон нутгийн тусгай хамгаалатад авсан байх
 - Мөрөн сумын хүн амын 100, Хатгал тосгоны хүн амын 80,0, хөдөөгийн хүн амын 60,0 хувийн ундны усны хэрэгцээг гүний худаг, усан сангаар хангах
 - Газрын нөөцийн менежментийн боловсронгуй болгох тогтолцоо бүрдэж, хэвшсэн байх

8.1.1. Хөвсгөл аймгийн хэмжээнд боловсруулж хэрэгжүүлэх хөтөлбөрүүд:

Хөвсгөл аймгийн эдийн засаг, нийгмийг 2008-2015 онд хөгжүүлэх хөтөлбөр, Мянганы хөгжлийн зорилтууд хэрэгжүүлэх ажлын хүрээнд 2009 онд багтаан доорхи аймгийн төсөл, хөтөлбөрүүдийг боловсруулж хэрэгжилтийг зохион байгуулна.

- “Газрын менежментийг сайжруулах”
- “Аялал жуулчлал”
- “Экологийн цэвэр бүтээгдэхүүн”
- “Нэг суурин-нэг бүтээгдэхүүн”
- “Дэд бүтэц”
- “Байгал орчины тогтвортой хөгжил”
- “Хүүхэд өсвөр үе, залуучуудын хөгжил”

- “Өв, соёл”
- “Гэр бүл-хүүхдийн цогц хөгжил”
- “Жендэрийн тэгш байдлыг хангах аймгийн дэд хөтөлбөр”
- “Хүнсний хангамж, хүнсний аюулгүй байдал”
- “Нягтлан бодох бүртгэл”
- “Хөрөнгө оруулалтын хөтөлбөр”

8.1.1. Хөвсгөл аймгийн хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх тогтолцоо:

Аймгийн бүх шатны төрийн байгууллагын үйл ажиллагааг уг хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхэд чиглүүлж, иргэд аж ахуйн нэгж байгууллагын хүчийг нэгтгэх, чадавхийг сайжруулж шинэчилж уг бодлого, зорилтуудыг хангах нөхцөл бүрдэнэ.

Аймаг, сум, багийн засаг дарга нар үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн бүрэн эрхийнхээ хугацаанд баримтлах чиглэлээ болгон баяжуулан батлуулж, биелэлтийг зохион байгуулна.

8.1.2. Уялдуулан зохицуулах тогтолцоо:

Аймаг, сумын төрийн байгууллага, хэлтэс, агентлагууд салбар бүрээр хэрэгжүүлэх стратегийн төлөвлөлт, бодлогын удирдамжаар хангах, хөтөлбөржүүлэх, зохицуулах, мониторингийн хяналт тавьж, үнэлж дүгнэх чиг үүргээ хэрэгжүүлэх замаар уг хэтийн бодлого, стратегийг уялдуулан зохицуулна.

Аймаг, орон нутгийн хөгжлийн хэтийн болон чиглүүлэх төлөвлөгөө, өргөн хүрээтэй хөтөлбөр боловсруулах, салбар хооронд уялдуулан зохицуулах чиг үүргийг хэрэгжүүлэхийн дээр бодлого, төлөвлөгөө, хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн хяналт, шинжилгээ, үнэлгээг хариуцан шат шатны Иргэдийн төлөөлөгчдийн хуралдаанаар хэлэлцүүлэн холбогдох арга хэмжээ авч шийдвэрлүүлж байна.

8.1.3. Хэрэгжүүлэх механизм:

Аймаг, сумын түвшинд хөгжлийн бодлого, Мянганы хөгжлийн зорилтуудыг аймаг, сумдын засаг даргын үйл ажиллагааны хөтөлбөр, жил бүрийн эдийн засаг,

нийгмийг хөгжүүлэх үндсэн чиглэл, төсвийн хүрээний мэдэгдэл болон жилийн төсөвт тусган нарийвчлан төлөвлөж, холбогдох яам, тусгай газрын бодлоготой уялдуулан хэрэгжүүлж байна.

8.1.4.Тайлагнах, хянах тогтолцоо, хэрэгжилтийн үр дүнг үнэлэх:

Аймаг, сумын хөтөлбөр, Мянганы хөгжлийн зорилтуудыг жил бүрийн хэрэгжилтийг жил, жилийн үндсэн чиглэлийн биелэлттэй уялдуулан жил бүрийн эцэст аймаг, сумын ИТХ-д хуралд тайлагнаж, дараа жилийн зорилтоо тодорхойлж, 2 жилд 1 удаа тайлан бичиж олон нийтэд мэдээлж байна.

Хяналт, шинжилгээ, үнэлгээг төрийн захиргааны аймаг, орон нутгийн байгууллагууд холбогдох байгууллага, түүнчлэн төрийн бус байгууллагуудын оролцоотойгоор нэгдсэн төлөвлөгөөний үндсэн дээр хийх ба зохих зардлыг жил бүрийн төсөвт тусган санхүүжүүлнэ. Хяналт, шинжилгээг улирал, жилд тасралтгүй хийнэ.

8.1.5. Аймаг, сумын түвшинд учирч болзошгүй эрсдэлүүд:

- Ган, зуд тохиолдох
- Цөлжилтөд нэрвэгдэх
- Бусад төлөвлөгдөөгүй,байгал цаг уурын аадар бороо, үер зэрэг гэнэтийн үзэгдэл
- Төсвийн хангамжийн эх үүсвэрийн хомсдол
- Үнийн гэнэтийн өсөлт
- Малын халдварт “А” зэрэглэлийн өвчний тархалт
- Шувууны ханиад, тахал, элдэв, халдварт өвчний тархалт
- ХДХВ болон ДОХ өвчний тархалт
- Эрчим хүч, зам, тээвэр, харилцаа холбооны сүлжээ тасрах
- Хууль тогтоомжийн хэрэгжилт сул байх
- Төрийн байгууллагын үйл ажиллагаа, төрийн албан хаагчдын ажил хариуцах чадвар сул байх
- Шударга, ил тод сонгууль явуулж чадахгүй байх
- Авлига өргөжих зэрэг эрсдэлийн удирдлагын арга

барилыг дунд болон богино хугацааны төлөвлөлтийн хүрээнд тооцож, байнга боловсронгуй болгож хэрэгжүүлэх арга хэмжээ авна.

8.2.Хөвсгөл аймгийн эдийн засаг, нийгмийг 2008-2015 онд хөгжүүлэх хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх явцад хийж гүйцэтгэх бодит арга хэмжээний хэрэгцээ, шаардагдах хөрөнгө оруулалтын тойм тооцоо.

Аймгийн хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг хангуулахын тулд шийдвэрлэх арга хэмжээнд шаардагдах хөрөнгийн эх үүсвэрийг Монгол улсын төсөв, Монгол улсын хөгжлийн сан, орон нутгийн төсөв, гадаадын зээл тусламжийн хөрөнгө, иргэд, аж ахуйн нэгж болон хувийн хандив, тусламж, хамт олны санаачлагаар бүрдүүлнэ. Хийж гүйцэтгэх ажлыг системтэй, үе шаттай төлөвлөж, хөрөнгийн эх үүсвэрийг бүрдүүлж, хэрэгжилтийг хангуулах нь төрийн бүх шатны байгууллагын эрхэм зорилго байх болно. Энэ арга хэмжээний хүрээнд хийгдэх зүйлүүдийг бүх шатны Засаг даргын үйл ажиллагааны хөтөлбөр, жил, жилийн үндсэн чиглэлд тусгаж хэрэгжилтийг хангуулна. Арга хэмжээний жагсаалтыг харуулбал: